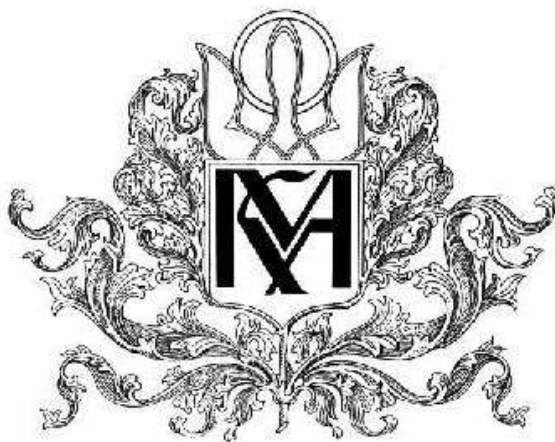

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра загально-теоретичного правознавства та публічного права

Кваліфікаційна (магістерська) робота
«Банківський нагляд в Україні та ЄС: порівняльно-правовий аспект»
«Banking Supervision in Ukraine and the EU: Comparative Legal Aspect»

Виконав:

студент 2 року навчання магістерської
програми за спеціальністю «право»

Дем'янюк Андрій Вікторович

Керівник курсової роботи:

Кравченко Наталія Григорівна

Доцент кафедри загальнотеоретичного
правознавства та публічного права

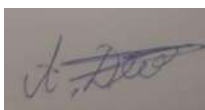
Київ-2025

Декларація академічної доброчесності

Я, Дем'янюк Андрій Вікторович , студент 2 року навчання магістерської програми за спеціальністю «Право» факультету правничих наук НаУКМА підтверджую таке:

- написана мною курсова робота на тему **«Банківський нагляд в Україні та ЄС: порівняльно-правовий аспект»** відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених п. 3.1. Положенням про академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА, зі змістом якого я ознайомлений.
- я заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії.

15.04.24

Андрій ДЕМ'ЯНЮК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ.....	7
1.1. Поняття та сутність банківського нагляду.....	7
1.2. Правові засади банківського нагляду в Україні.....	23
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В ЄС.....	39
2.1. Правове регулювання банківського нагляду в ЄС.....	39
2.2. Порівняльно-правовий аналіз вимог законодавства України та ЄС у сфері банківського нагляду.....	52
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ	58
3.1. Імплементация актів права Європейського Союзу за Угодою про асоціацію з ЄС.....	72
3.2. Вдосконалення правового регулювання банківського нагляду в Україні в умовах євроінтеграції.....	89
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТОК.....	109

ВСТУП

Тема «Порівняльно-правовий аналіз банківського нагляду в Україні та Європейському Союзі» є дуже актуальною у зв'язку з низкою чинників. По-перше, це пов'язано з глобалізацією фінансових ринків та зростаючою інтеграцією банківських систем різних країн, що вимагає гармонізації та узгодження норм і стандартів банківського нагляду. По-друге, Україна прагне до європейської інтеграції та наближення свого законодавства до стандартів ЄС, тому аналіз відмінностей та подібностей у законодавстві України та ЄС у сфері банківського нагляду допомагає визначити шляхи та механізми гармонізації національного законодавства з європейськими нормами. Крім того, існує постійна необхідність підвищення ефективності банківського нагляду в Україні для забезпечення фінансової стійкості банківської системи, захисту прав вкладників та запобігання ризикам фінансової нестабільності. Розвиток інституціональних структур банківського нагляду в Україні та ЄС, вивчення міжнародного досвіду та впровадження найкращих практик також сприяє вдосконаленню національної системи регулювання та нагляду. Не менш важливим є підвищення кваліфікації фахівців у сфері банківського нагляду та права, а також проведення поглиблених наукових досліджень у цій галузі для забезпечення високого рівня професіоналізму та експертизи в умовах динамічно змінного законодавства та ринкових викликів. Таким чином, порівняльно-правовий аналіз банківського нагляду в Україні та Європейському Союзі має важливе теоретичне та практичне значення для розвитку банківської системи, підвищення її стійкості, захисту прав вкладників та забезпечення фінансової стабільності в країні.

Питанням банківського нагляду в Україні та Європейському Союзі, гармонізації банківського законодавства України та ЄС присвячені роботи та дослідження таких українських вчених, як: Б. П. Адамик, В. Б. Альошин, С. Г. Арбузов, Н. С. Вавдіюк, О.І. Виговський, Д.О. Гетьманцев, Н.Л. Губерська, Т. П. Гудзь, О. С. Дудукалова, А. Г. Загородній, Л. В. Конопатська, Н. І. Корецька, Б.М. Криволапов, М.М. Король, Н.М. Ковалко, Ю. В. Колобов, В.І. Муравйов, О.А.

Музика-Стефанчук, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова, В. В. Пасічник, К. Є. Раєвський В.Г. Савенкова, Т. С. Смовженко, В. С. Стельмах, Ю.Є. Холодна та інші. Питання розвитку європейського банківського права було висвітлено в роботах таких зарубіжних науковців, як Д. Альфорд, А. Банд, Д. Крістополус, А. Годвін, І. Рамзі, Р. Гоял, С. Хомбург, П. Хютль, А. Керн, Д. Шонмейкер, Дж. Кремерс, Л. Леві, Д. Шефер, Дж. Вестергард та інші. Попри актуальність порушеної теми, ступінь її наукової розробки в правовій доктрині є незадовільним. Ані вітчизняною, ані іноземною наукою не достатньо комплексних досліджень, присвячених порівняльно-правовому аналізу вимог законодавства України та ЄС у сфері банківського нагляду й напрямків вдосконалення правового регулювання банківського нагляду в Україні в умовах євроінтеграції

Об'єктом дослідження в кваліфікаційній магістерській роботі є нормативно-правові акти, які застосовуються у сфері здійснення банківського нагляду в Україні та ЄС.

Предметом дослідження в кваліфікаційній магістерській роботі є теоретико-історичні, нормативні та інституційні аспекти порівняльно-правового аналізу законодавства України та ЄС у сфері банківського нагляду.

Метою дослідження в кваліфікаційній магістерській роботі є здійснення комплексного аналізу теоретико-історичних, нормативних та інституційних аспектів для здійснення порівняльно-правового аналізу вимог законодавства України та ЄС у сфері банківського нагляду, а також вивчення проблемних питань імплементація актів права Європейського Союзу за Угодою про асоціацію з ЄС та обґрунтування напрямків вдосконалення правового регулювання банківського нагляду в Україні в умовах євроінтеграції.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення в кваліфікаційній магістерській роботі таких завдань:

- розглянути підходи до визначення поняття та сутності банківського нагляду;
- виявити особливості правових засад банківського нагляду в Україні;
- здійснити аналіз правового регулювання банківського нагляду в ЄС;

- здійснити порівняльно-правовий аналіз вимог законодавства України та ЄС у сфері банківського нагляду;
- проаналізувати особливості стану імплементації актів права Європейського Союзу за Угодою про асоціацію з ЄС;
- обґрунтувати напрямки удосконалення правового регулювання банківського нагляду в Україні в умовах євроінтеграції.

Методологічну основу роботи склали філософські, загальнонаукові та спеціальні методи, які у своєму органічному поєднанні допомогли досягти виконання поставлених завдань. За допомогою історико-правового методу виявлено підходи до визначення поняття та сутності банківського нагляду. Світоглядно-методологічним підґрунтям дослідження послуговував діалектичний загальнонауковий метод, який застосовано до вивчення виявити особливості правових засад банківського нагляду в Україні. Серед загальнонаукових методів важливу роль відіграв системний, за допомогою якого здійснювались, зокрема, порівняльно-правовий аналіз вимог законодавства України та ЄС у сфері банківського нагляду. Статистичний метод дозволив здійснити аналіз діяльності банків України. Особливого значення у дослідженні набули спеціально-наукові методи, зокрема: метод тлумачення юридичних норм, використаний для дослідження особливостей стану імплементації актів права Європейського Союзу за Угодою про асоціацію з ЄС. Застосування системного, нормативного та формально-юридичного методів дозволило обґрунтувати напрямки удосконалення правового регулювання банківського нагляду в Україні в умовах євроінтеграції.

Структура кваліфікаційної магістерської роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження. Кваліфікаційна магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (124 найменування), додатку. Загальний обсяг дипломної роботи – 89 сторінок, у тому числі список використаних джерел – 13 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та сутність банківського нагляду

Однією з ключових умов ефективної реалізації фінансово-політичної стратегії України є стабільне функціонування інститутів фінансів та кредиту. Тому в академічних дослідженнях все більше уваги приділяється особливостям юридичного регулювання функціонування банків і їх включення до різних форм правової відповідальності.

Законодавство, що стосується функціонування банків та їх діяльності, було введено в правову систему України ще недавно. У 2000 році був ухвалений Закон «Про банки та банківську діяльність», який встановив спеціальні правила для управління банками у випадку виявлення неправомірної поведінки. Цей «визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків» [50]. Основною метою його ухвалення є забезпечення стійкого розвитку банківської галузі в Україні, створення конкурентоспроможного середовища на фінансовому ринку, захист законних прав та інтересів вкладників та клієнтів банків, а також створення сприятливих умов для зростання економіки країни та підтримки вітчизняних виробників [75].

Наявність механізмів відповідальності у банківській системі свідчить про те, що сучасна банківська галузь України відповідає вимогам розвинених західних країн і може ефективно конкурувати з ними. У сфері фінансів та кредиту застосування заходів державного контролю передусім спрямоване на забезпечення дотримання законності у діяльності банків і має на меті захист прав суб'єктів фінансових відносин. Зазначена діяльність відбувається через уповноважені державні органи та їх представників з метою запобігання та припинення порушень, які можуть бути скоєні банківськими установами. Для досягнення цієї мети ці органи використовують широкий арсенал правових інструментів, включаючи накладення штрафів на кредитні установи, вживання адміністративних заходів

відповідальності та застосування заходів, передбачених банківським законодавством у контексті банківського нагляду.

Виділено деякі підходи до визначення терміну «банківський нагляд» у роботах як зарубіжних, так і вітчизняних фахівців, які подано у додатку А. Наприклад, відомий німецький банківський довідник «Gablens Bank-Lexikon» визначає банківський нагляд як діяльність, що входить до загального моніторингу національної економіки з боку державних органів, маючи на меті постійний нагляд за діяльністю банків з моменту їх створення та, за необхідності, здійснення впливу на них [104, с. 175].

Згідно інформації, яка міститься у словнику грошей та фінансів «The New Palgrave Dictionary of Money & Finance», банківський нагляд відповідає за забезпечення банківської безпеки та захист інтересів вкладників [111, с. 156].

В енциклопедичному довіднику з грошових, банківських і біржових питань «Enzyklopädisches Lexikon des Geld-, Bank, und Börsenwesens», банківський нагляд розглядається як важлива галузь нагляду за економікою. Ця діяльність визначається як державна, спрямована на забезпечення того, щоб банки дотримувалися встановлених правових норм у своїх комерційних операціях. Ці норми створені з урахуванням загальних інтересів суспільства і мають забезпечити самовідповідальну участь банків у фінансовому процесі [123, с. 150].

Згідно з визначенням, наведеним М. Дибою, Л. Конопатською та М. Гойванюком у своїй роботі [14, с. 106], банківський нагляд є діяльністю, що проводиться повноважним наглядовим органом (яким може бути центральний банк та/або інші державні органи) в рамках загальнодержавного моніторингу національної економіки. Його основною метою є постійне контролювання відповідності операцій, які здійснюють банки, чинному законодавству з моменту їх заснування, а також за необхідності застосування заходів впливу на них.

В роботі Т. Гудзь банківський нагляд розглядається як система контролю та активних організованих заходів, які здійснює Національний банк України. Ця система спрямована на забезпечення того, щоб банки та інші суб'єкти, які перебувають під наглядом НБУ, дотримувалися встановленого законодавства

України та встановлених нормативів. Основна мета полягає в забезпеченні стабільності банківської системи та захисті інтересів вкладників і кредиторів банку [13, с. 8].

Н. Вавдіюк та Н. Корецька розглядають банківський нагляд як сферу діяльності, яку здійснює центральний банк або інший уповноважений державний орган, а також наглядові ради та структурні підрозділи окремих банківських установ. Вони визначають банківське регулювання як функцію державного управління, яка служить засобом реалізації політики держави. З іншого боку, вони розглядають його як управлінську діяльність, що використовує власні форми та методи реалізації [9, с. 26].

В. Романишин та Ю. Уманців розуміють під банківським наглядом цілісний і безперервний контроль за діяльністю банків з метою забезпечення надійності та стійкості як окремих банків, так і банківської системи в цілому [71, с. 255]. В їхній інтерпретації банківський нагляд є системою, яку використовує держава для гарантування стабільності та безпеки фінансової системи країни.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», у статті 1 зазначено, що банківський нагляд є системою контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України (далі – НБУ). Ця система спрямована на забезпечення дотримання банками та іншими особами, щодо яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України та встановлених нормативів. Мета банківського нагляду полягає у забезпеченні стабільності банківської системи та захисті інтересів вкладників і кредиторів банків. Згідно з цим законом, банківське регулювання є однією з функцій Національного банку України. Ця функція полягає у створенні системи норм, які регулюють діяльність банків і визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду і відповідальність за порушення банківського законодавства [60]. Схоже визначення банківського нагляду, подане в статті 67 Закону України «Про банки і банківську діяльність», також зорієнтоване на забезпечення стабільності банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку. Згідно з цим положенням, основною

метою банківського нагляду є забезпечення безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках та збалансоване функціонування банківської системи [50].

Отримані відомості свідчать про те, що в українському науковому середовищі існують певні розбіжності в уявленні про сутність та обсяги банківського регулювання та нагляду. Викладачі В. Міщенко та інших авторів вважають, що банківське регулювання передбачає переважно створення відповідної правової бази, включаючи прийняття законів та відповідних нормативних актів, для регулювання діяльності банків. Це визначає межі їхньої діяльності та сприяє надійному та ефективному функціонуванню банківської системи. Такий підхід може бути корисним для створення стабільного та прозорого середовища для банківської сфери, що відповідає загальним принципам законодавчої діяльності. Банківський нагляд – це система моніторингу процесів, що відбуваються у сфері банківської діяльності на різних етапах життєвого циклу банків, таких як заснування нових установ, їх функціонування, реорганізація та ліквідація. Орган нагляду має повноваження вживати різноманітні заходи впливу на банки, включаючи як примусові, так і непримусові заходи, щоб забезпечити відповідність їхньої діяльності законодавству та забезпечити стабільність банківської системи [30, с. 47].

Справді, різні науковці мають різні підходи до визначення банківського нагляду. Деякі сприймають його як систему правових та економічних заходів, спрямованих на регулювання банківської діяльності, інші бачать у ньому процес моніторингу з метою застосування коригувальних заходів та примусового впливу, тоді як деякі вважають його процесом виявлення і запобігання правопорушенням. Відмінності в трактуванні цих понять відображають різноманітні підходи та акценти, які дослідники роблять у своїх дослідженнях, і свідчать про складну природу банківського нагляду. Розглядаючи банківське регулювання, багато науковців підкреслюють його характер як системи заходів, які здійснює центральний банк країни. Ці заходи спрямовані на встановлення нормативів, що регулюють різні аспекти діяльності банків, формують загальні принципи їх функціонування, визначають порядок проведення банківського нагляду, а також

встановлюють відповідальність за порушення банківського законодавства та інші аспекти цієї сфери.

Поняття «банківський нагляд» у контексті банківського регулювання виявляє підпорядкований та взаємозалежний характер через кілька ключових причин:

– банківське регулювання встановлює загальні правила та норми, а нагляд забезпечує їх виконання. Це означає, що регулювання створює рамки для діяльності банків, а нагляд відповідає за контроль за тим, як ці рамки дотримуються у практиці;

– банківське регулювання спрямоване на ефективне управління всією банківською системою в цілому, тоді як нагляд зосереджує увагу на конкретних банках і на покращенні їхньої діяльності. Це означає, що регулювання ставить перед собою завдання забезпечення стабільності та ефективності системи в цілому, тоді як нагляд фокусується на виявленні та вирішенні проблем в окремих банках;

– банківське регулювання не передбачає безпосереднього втручання у справи комерційних банків, воно встановлює лише загальні правила гри. У той час як нагляд, навпаки, деталізує і систематизує методи впливу на банки та забезпечує їхню відповідність встановленим нормам і вимогам [24, с. 704].

Банківський нагляд здійснюється різними методами та прийомами, які використовуються для виконання його завдань. У літературі зазначають різноманітні методи, такі як виїзне інспектування, безвиїзний нагляд, усне застереження, адміністративний, індикативний, нормативний нагляд, нагляд за допомогою інструкцій та метод CAMELS [8, с. 18; 72, с. 15]. Ці методи дозволяють забезпечити ефективний контроль за банківською діяльністю для забезпечення стабільності та відповідності вимогам.

Основні цілі інспекційних банківських перевірок можна узагальнити у два аспекти. По-перше, такі перевірки дозволяють наглядовим органам оцінити ризиковий профіль банку та професійні навички керівництва та персоналу. По-друге, вони служать засобом переконатися, що банк дотримується нормативних вимог, має належно організовану управлінську структуру та надійну систему управління ризиками [72, с. 16]. Елементи індикативного нагляду можна поділити

на дві основні групи згідно з двома ознаками. Перша група включає засоби впливу, що пов'язані з визначенням кількісних параметрів банківської діяльності, включаючи:

- встановлення економічних нормативів;
- формулювання норм для обов'язкових резервів банків;
- встановлення вимог щодо обов'язкових відрахувань до резервів для покриття ризиків, пов'язаних з активними банківськими операціями [28, с. 62].

У цих свідченнях вказується, що індикативний нагляд поєднується з адміністративним, оскільки, наприклад, встановлення кількісних значень незмінних економічних нормативів (індикативний нагляд) одночасно стає вимогою до діяльності банків (адміністративний нагляд).

Наглядовий орган повинен залишатися нейтральним у відношенні до виконання окремих договірних зобов'язань, навіть якщо клієнт банку має інтерес у забезпеченні захисту своїх прав у можливих приватно-правових спорах.

Один із методів, який Національний Банк України використовує для контролю, – це фінансовий моніторинг. Згідно з законодавством України, всі банки мають зобов'язання створювати та впроваджувати програми ідентифікації та вивчення своїх клієнтів, а також програми навчання та підвищення кваліфікації своїх працівників. Ці заходи призначені для виконання вимог, пов'язаних із запобіганням легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, згідно з українським законодавством [11, с. 12].

При аналізі сутності банківського нагляду можна виділити організаційний, функціональний та правовий аспекти.

В організаційному аспекті банківський нагляд представляє собою систему державних установ, які мають повноваження здійснювати контроль за діяльністю банків. Світовий досвід показує, що практика нагляду за банками у різних країнах різниться не лише за формами організації, а й за органами, які його здійснюють. В Україні такими органами є Національний банк України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Вони мають забезпечувати ефективний та

надійний контроль за діяльністю банків, щоб вони дотримувалися законодавства та нормативних актів, не порушуючи встановлені правила.

В функціональному вимірі банківський нагляд розглядається як процес контролю, який здійснюють уповноважені державні органи.

З правового погляду, банківський нагляд – це систематичний контроль, здійснюваний спеціалізованим державним органом або органами, над діяльністю незалежних юридичних осіб, таких як банки. Головна мета цього контролю полягає у виявленні можливих порушень законодавства, що регулює банківську сферу [37].

Вважаємо, що банківський нагляд можна визначити як спеціалізований вид контролю, який полягає в систематичному моніторингу та активних діях, проведених центральним банком та іншими уповноваженими органами з метою забезпечення дотримання банками законодавства.

Діяльність банківських установ піддана впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, які можуть створити ризики, що негативно впливають на їхню ефективність та загрожують інтересам зацікавлених сторін. В Україні банківське регулювання та нагляд здійснюється Національним банком України.

Останніми роками спостерігалися певні зміни в банківській системі України, які відображаються у показниках діяльності банків (рис. 1).

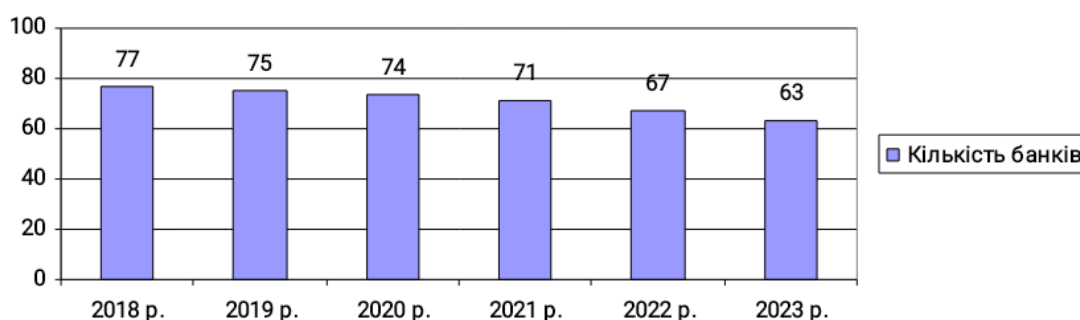

Рис. 1. Динаміка кількості банків в Україні, од.

Джерело: побудовано на основі [36]

Згідно з рис. 1, за останні шість років кількість банків зменшилася на 14 одиниць, досягнувши 63 банки у 2023 році, що становить на 15% менше, ніж у 2018 році. Зменшення кількості банківських установ було спричинене кризою 2014–

2015 років, яка призвела до ліквідації фінансово непрозорих та нестійких банків через систематичне порушення вимог у сфері фінансового моніторингу.

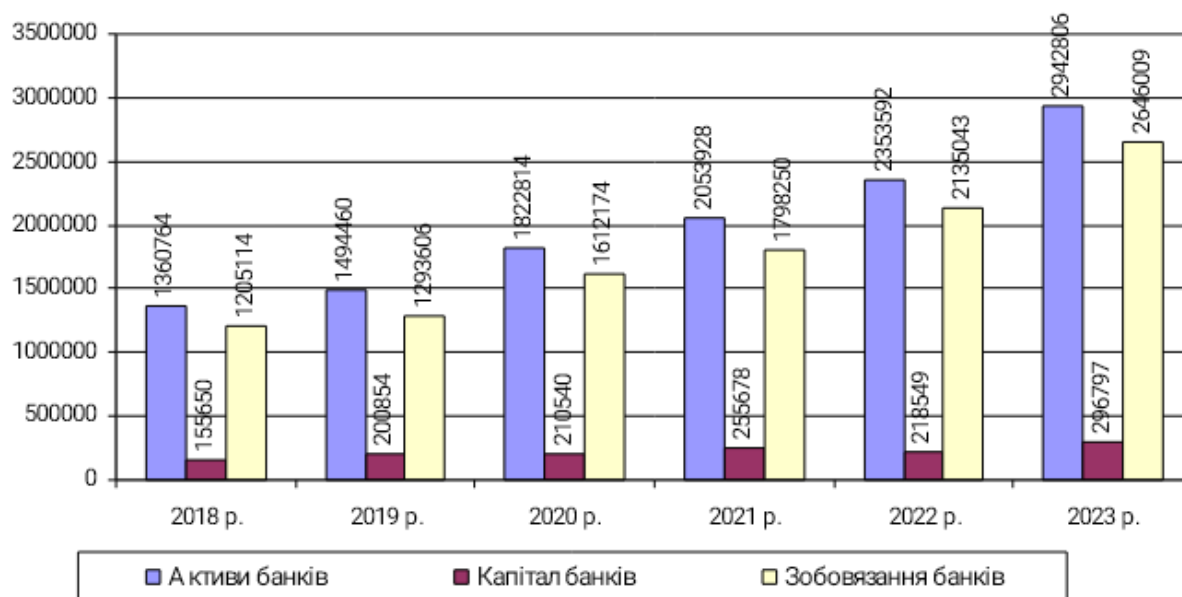

Рис. 2. Динаміка ключових показників розвитку банківського сектора України за 2018–2023 рр., млн.грн.

Джерело: побудовано на основі [5; 43]

Протягом періоду з 2018 по 2023 рік активи банківських установ значно збільшилися на 1582042 млн. грн., або на 116,26%, незважаючи на значне скорочення кількості банків за цей період. Ця тенденція свідчить про те, що залишені на ринку банки розширили свою діяльність за рахунок частки ліквідованих банків. Отже, зменшення кількості банківських установ не суттєво вплинуло на ринок банківських послуг та економіку в цілому. Щодо капіталу банків, протягом періоду з 2018 по 2021 роки відзначалося його збільшення на 100028 млн грн, що становить 64% зростання. Цей розвиток був викликаний переважно змінами у вимогах, що ставляться Національним банком України до достатності капіталу у банківській сфері. Однак, протягом 2021–2023 років спостерігалася певна рецесія у розмірах капіталу, майже до рівня 2020 року, що можна пояснити зовнішнім впливом, включаючи російське вторгнення. Щодо зобов'язань банків, спостерігається чітка тенденція до зростання. За аналізований

період зобов'язання зросли на 141147 млн грн, що складає 90,68% збільшення, відображаючи зростання їх депозитної бази.

Обсяги банківського кредитування за аналізований період подано на рис. 3.

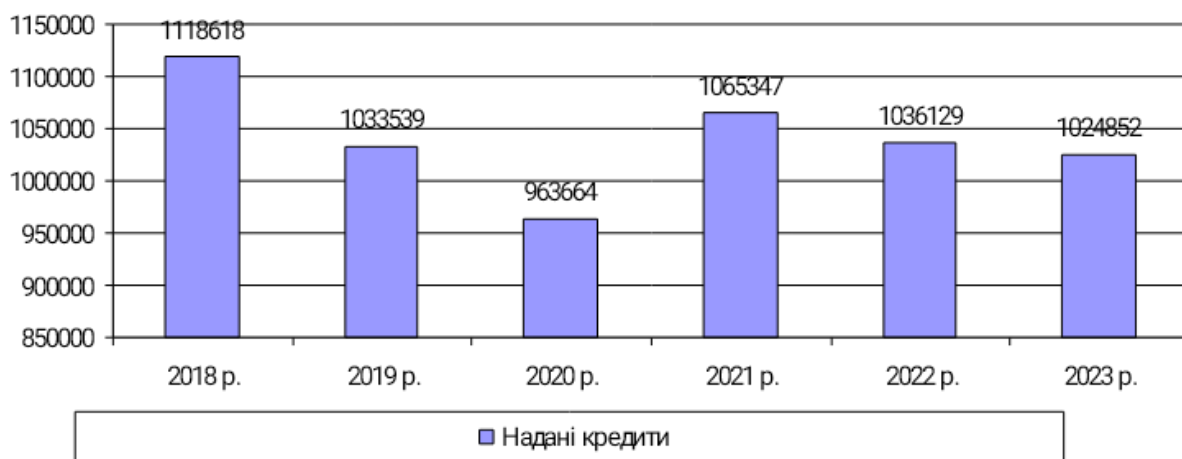

Рис. 3. Обсяги банківського кредитування за 2018–2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано на основі [5; 43]

Дані, представлені на рис. 3, підтверджують загальну тенденцію до зменшення обсягів кредитування протягом 2018–2023 років на 93766 млн грн, що становить 8,38%. Різке зниження обсягів кредитування у період 2018–2020 років можна пояснити скороченням попиту на кредити. Підвищення попиту фізичних та юридичних осіб на кредити у 2021 році було наслідком зниження облікової ставки. У 2023 році спостерігалось зменшення обсягу кредитування банків до 1024852 млн. грн., що пов'язано із економічним спадом, викликаним військовими діями на території України. У ситуації, коли зовнішні загрози стають актуальними, банківські установи повинні збалансувати свою діяльність між генерацією прибутку та управлінням ризиками, що може негативно вплинути на їх фінансове становище. Отже, виникає необхідність ефективного регулювання та нагляду за банківським сектором з метою забезпечення його стійкого функціонування та прогресу [42, с. 248].

Слід відзначити, що терміни «банківське регулювання» та «банківський надгляд» мають відмінні визначення, але вони взаємодоповнюють один одного. Згідно з Законом України «Про Національний банк України» (ст. 1), банківське

регулювання є однією з функцій НБУ. Воно включає створення системи норм, що контролюють банківську діяльність, визначення загальних принципів банківської роботи та порядку банківського нагляду. Банківський нагляд, у свою чергу, представляє собою систему контролю та активних дій НБУ для забезпечення дотримання банками й іншими суб'єктами, які перебувають під наглядом НБУ, законодавства України та встановлених нормативів. Його мета – забезпечити стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників та кредиторів банку [60].

Банківський нагляд можна розглядати з двох основних сторін. По-перше, це система державних органів, які, згідно з чинним законодавством, мають повноваження контролювати функціонування банківських установ. По-друге, це також активна діяльність відповідальних державних структур, спрямована на нагляд за дотриманням банками законодавства, включаючи встановлені норми та вимоги їх діяльності.

Система банківського регулювання та нагляду складається з взаємопов'язаних компонентів, спрямованих на досягнення визначених цілей та завдань Національного банку України. Її метою є забезпечення ефективного функціонування вітчизняної банківської системи, сприяння розвитку банківського сектора та створення сприятливих умов для конкуренції серед банків. Економічне призначення, значення та роль банківського нагляду у забезпеченні стабільного розвитку банківської системи проявляються через виконання специфічних функцій, які визначають його роль у системі економічних відносин. Сутність банківського регулювання виявляється через здійснення цих функцій, від яких залежить розвиток банківського бізнесу та подальше зростання економіки країни. Ключові елементи системи банківського регулювання та нагляду наведено на рис. 4.

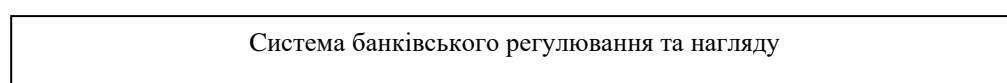

Рис. 4. Система банківського регулювання та нагляду

<p>Банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства</p>	<p>Банківський нагляд – система контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність, законодавства України та встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку</p>
---	--

На сучасному етапі банківський нагляд є ключовою формою державного втручання у функціонування кредитних організацій, оскільки передбачає постійний контроль Національного банку України щодо дотримання нормативів та законності. Ця діяльність полягає у проведенні перевірок кредитних установ з метою переконання у відповідності їхніх статутних документів та фінансово-господарської діяльності чинному законодавству та нормативам.

За широкого спектру повноважень, що надаються Національному банку України в рамках банківського нагляду, він може вимагати виправлення виявлених недоліків у роботі кредитних організацій. З метою припинення виявлених порушень та запобігання можливим новим проблемам НБУ має право застосовувати ряд заходів, визначених у Законі України «Про банки та банківську діяльність» [35].

Слід звернути увагу на такий захід Національного банку України, як відкликання ліцензії у кредитної організації, що може відзначити початок процедури банкрутства юридичної особи. Згідно з офіційними даними НБУ, протягом періоду з 2018 по 2023 роки ліцензії було анульовано більше ніж 200 кредитних установ, що становить практично 20% від їх загального числа [38].

Протягом вищезазначеного строку вбачалось збільшення банківського нагляду та детального відстежування процедури позбавлення кредитних установ банківської ліцензії. На той момент НБУ бралось до уваги, не тільки лиш тяжкі порушення принципів та правил операцій, а й розглядається можливість розміщення коштів у менш якісних активах. Це може призвести до ситуації, коли банк не зможе виконати свої зобов'язання перед клієнтами. Варто відзначити, що кредитна установа має право оскаржити рішення НБУ у суді. Проте судова практика показує, що найчастіше суд підтримує позицію НБУ.

Одним зі способів розв'язання такої проблеми може стати впровадження моделі рейтингових оцінок та постійних групових порівнянь кредитних установ [21]. Це, по своїй суті, надасть змогу збільшити контроль не лише зі сторони НБУ а й зі сторони клієнтів установи. Істотною перевагою такого підходу є те, що клієнти вже не захочуть співпрацювати з установою, яка не потрапила до списку

лідерів за об'єктивними оцінками та рейтингами. Така система стимулювання може сприяти покращенню якості послуг і підвищенню відповідальності кредитних організацій перед своїми клієнтами [21, с. 262].

Подібні моделі рейтингового контролю банківської діяльності вже успішно використовуються в розвинених західноєвропейських країнах, таких як Велика Британія, Нідерланди та Італія. Прийняття Україною їхнього досвіду несумнівно принесе позитивний внесок у розвиток нашої банківської системи.

Слід зазначити, що Національний банк України, як відповідальний наглядовий орган, має повноваження лише щодо встановлення та щодо викриття фінансових установ які вчинили адмін. правопорушення. Хоча прийняти рішення щодо накладення відповідальності на таку установу може лише суд. Поміж адміністративними правопорушеннями, які можуть бути вчинені кредитними організаціями та їх посадовими особами, можуть також бути інші дії, що потрапляють під кримінальне та цивільне законодавство. Відповідно до цих законодавчих актів передбачаються відповідні заходи відповідальності [60].

Зазначено, що така відповідальність може бути встановлена спеціальним законодавством в певних сферах суспільних відносин, таких як, наприклад, податки. Наприклад, якщо банк відкриває розрахунковий рахунок для юридичної особи або індивідуального підприємця без їхнього свідоцтва про реєстрацію в податковому органі або у випадку рішення податкового органу щодо зупинення операцій за їхніми рахунками в цьому банку, це може призвести до настання адміністративної відповідальності у вигляді адміністративного штрафу, який встановлюється Податковим кодексом України. Також, не потрібно учасникам фінансових дій забувати і про кримінальну відповідальність, що чітко визначена нашим законодавством за певні протиправні діяння.

Наприклад, у випадку, коли юридична особа, яка не має відповідної реєстрації та ліцензії НБУ, вчиняє банківські операції, порушуючи вимоги та умови ліцензії на банківську діяльність, і при цьому отримує значний дохід або завдає значних збитків громадянам, організаціям або державі, законодавство передбачає

кримінальну відповідальність. Ця відповідальність встановлюється Кримінальним кодексом України і покладається на керівника кредитної установи.

Так, існує широкий спектр заходів юридичної відповідальності, які можуть бути застосовані до кредитних організацій у порядку банківського нагляду. Ці заходи можуть включати штрафи, виправлення недоліків у діяльності, обмеження у здійсненні певних операцій, а також санкції щодо керівництва кредитної організації [7].

Частіше за все, порушення банківських стандартів та нормативів можуть виявлятися у дрібних недоліках, а не у серйозних правопорушеннях. Такі недоліки можуть включати неправильне ведення обліку, невідповідність вимогам звітності, або неадекватне керівництво. У таких випадках, Національний банк України може застосовувати адміністративні заходи, такі як видача усних застережень, накладення штрафів або видача письмових попереджень.

Важливо, що ці заходи спрямовані на виправлення недоліків та підтримання стабільності та надійності банківської системи. Однак у випадках серйозних порушень, які можуть загрожувати фінансовій стабільності або наносити шкоду клієнтам та іншим учасникам ринку, можуть застосовуватися більш суворі заходи, включаючи відкликання ліцензії та інші правові заходи, що передбачені законодавством.

Невиконання встановлених вимог та нормативів у сфері банківської діяльності має потенціал завдати істотної шкоди як інтересам окремих суб'єктів правовідносин, так і загальним інтересам держави [21, с. 262].

Це може включати такі наслідки, як неправильне розпорядження фінансовими ресурсами клієнтів, втрата довіри до фінансової системи, а також ризик виникнення фінансових криз або інших економічних негараздів. Такі порушення можуть стати причиною фінансових втрат для вкладників та кредиторів, а також для самого банку.

У зв'язку з цим, застосування відповідної адміністративної відповідальності до кредитної організації є необхідним для забезпечення дотримання закону, збереження стабільності фінансової системи та захисту інтересів клієнтів та інших

учасників ринку. Ці заходи спрямовані на виявлення, усунення та запобігання подібним порушенням у майбутньому, з метою забезпечення ефективного та надійного функціонування банківської системи.

Це дійсно складний процес, що передбачає взаємодію різних суб'єктів правовідносин і включає в себе встановлення правил поведінки в фінансовій сфері, виконання яких є обов'язковим для кредитних установ. Порушення цих правил може призвести до застосування різних форм юридичної відповідальності, таких як адміністративна, кримінальна та цивільно-правова відповідальність.

У зв'язку з цим, система адміністративної відповідальності передбачає чітко визначені процедури та процеси, в яких беруть участь різні суб'єкти, такі як Національний банк України, суд та сама кредитна організація. Ця взаємодія між суб'єктами правовідносин відображається в проведенні перевірок, складанні протоколів, розгляді справ у судах та виконанні рішень.

Засуджуючи порушення банківських норм, ця система сприяє підтримці порядку, дотриманню законності та захисту інтересів усіх учасників фінансового ринку [80, с. 86].

Один зі структурних аспектів удосконалення сфери банківської відповідальності в Україні полягає в пошуку засобів гармонізації адміністративної та банківської відповідальності. Це важливо для ефективного контролю й нагляду у банківському секторі. Однак існуючу систему слід покращити, оскільки вона має свої недоліки, які можуть впливати на здатність до вчинення банківських установ відповідно до встановлених норм [4].

Необхідно розробити інтегрований підхід до визначення та застосування «банківської відповідальності», враховуючи контекст української банківської системи та її особливості. Також, потрібно встановити єдиний стандарт для визначення відповідальності кредитних організацій, щоб уникнути недорозумінь та невизначеності в цьому питанні.

Крім того, систему банківського контролю слід налаштувати таким чином, щоб вона була адаптована до специфіки внутрішнього ринку, забезпечуючи ефективний нагляд за діяльністю кредитних установ та збереження фінансової

стабільності. У цьому контексті, важливо визначити і оптимізувати роль та повноваження Національного банку України, забезпечивши йому необхідні ресурси для виконання його функцій у цій сфері.

Для підвищення ефективності української банківської системи та її визнання на міжнародному ринку необхідно систематично впроваджувати вже перевірені практикою міжнародні стандарти контролю, методи розрахунку банківських ризиків та норми щодо достатнього рівня власного капіталу кредитних установ. Це сприятиме підвищенню якості фінансових послуг для населення та збільшить престиж української банківської системи на міжнародній арені.

Таким чином, банківський нагляд можна визначити як спеціалізований вид контролю, який полягає в систематичному моніторингу та активних діях, проведених центральним банком та іншими уповноваженими органами з метою забезпечення дотримання банками законодавства.

Регулювання та нагляд за діяльністю банківських установ мають різноманітні форми, методи та підходи, такі як адміністративне регулювання, індикативне регулювання, виїзні інспекції, безпосередній нагляд, усні застереження, адміністративний, індикативний, нормативний нагляд, контроль за допомогою інструкцій, а також модель CAMELS.

В Україні відповідальність за регулювання та нагляд за банківською діяльністю покладена на Національний банк України. Цей орган розробляє нормативно-правові акти з питань, що належать до його компетенції, встановлює економічні стандарти для банківських установ та виконує державне регулювання їх діяльності.

1.2. Правові засади банківського нагляду в Україні

У відповідності з положеннями статті 4 Закону України «Про банки та банківську діяльність», Національний банк України здійснює контроль та нагляд відповідно до вимог Конституції України, цього Закону, Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів України та нормативно-

правових актів Національного банку України. НБУ також встановлює особливості контролю та нагляду за системно значущими банками, враховуючи особливості їхньої діяльності [50].

Згідно зі статтею 67 Закону України «Про Національний банк України», наглядова діяльність Національного банку України розповсюджується на всі банки, їх відокремлені підрозділи, афілійованих та споріднених осіб банків, ключових учасників у структурі власності банків, банківські групи, учасників банківських груп на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інші юридичні та фізичні особи з урахуванням вимог Закону України «Про банки та банківську діяльність». У процесі банківського нагляду та контролю за запобіганням та протидією легалізації (відмиванню) доходів, які отримані шляхом злочинної діяльності, фінансуванню тероризму та поширенню зброї масового знищення, Національний банк України має повноваження використовувати своє професійне судження.

Банківський нагляд в Україні ґрунтується на ряді нормативно-правових актів, які регулюють діяльність банків та діяльність Національного банку України у цій сфері. Основними документами, що визначають положення та процедури банківського нагляду, є:

1. Закон України «Про банки та банківську діяльність». Цей закон встановлює загальні принципи функціонування банківської системи, визначає права, обов'язки та відповідальність банків, а також регулює процедури банківського нагляду.

2. Закон України «Про Національний банк України». Цей закон визначає статус, функції та повноваження Національного банку України, включаючи його роль у здійсненні банківського нагляду.

3. Нормативно-правові акти НБУ. Національний банк України приймає низку нормативних актів, таких як постанови, інструкції, розпорядження тощо, які регулюють конкретні аспекти банківського нагляду, такі як капіталовкладення, ліцензування, регулювання ліквідності та інші.

4. Міжнародні стандарти та угоди. Україна, як член міжнародного фінансового співтовариства, зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів та угод у сфері банківської діяльності, що також впливає на нормативно-правове забезпечення банківського нагляду.

Загальна система нормативно-правового забезпечення банківського нагляду спрямована на забезпечення стабільності та надійності фінансової системи, захист інтересів вкладників та споживачів фінансових послуг, а також запобігання фінансовим ризикам та зловживанням у банківській сфері (табл. 1).

Таблиця 1. Основні нормативно-правові акти нормативно-правового забезпечення банківського нагляду в Україні

№	Основні нормативно-правові акти	Форми здійснення банківського нагляду
1	Конституція України [23]	
2	Закон України «Про банки і банківську діяльність» [50]	
3	Закон України «Про Національний банк України» [60]	
4	Положення про ліцензування банків: затв. пост. Правління Національного банку України від 22.12.2018 № 149 [48]	Вступний контроль
5	Положення про здійснення Національним банком України безвізного банківського нагляду від 06.12.2018 № 135 [47]	Безвізний нагляд (попередній контроль)
6	Положення про здійснення інспекційних перевірок від 28.12.2017 № 145 [46]	Інспекційні перевірки (поточний контроль)
7	Правила подання статистичної звітності до центрального банку від 13.11.2018 № 120 [49]	
8	Положення про затвердження положення про валютний нагляд від 03.01.2019 № 13 [44]	
9	Положення про здійснення банками фінансового моніторингу від 19.05.2020 № 65 [45]	

Професійне судження, яке формується Національним банком України, ґрунтується на кількох ключових принципах:

1. Рівноцінність сутності та форми. Оцінка правочинів, операцій, обставин та подій здійснюється з урахуванням їх суті та форми. Це означає, що Національний банк звертає увагу як на змістовну сторону, так і на формальні аспекти здійснюваних дій.

2. Співмірність (пропорційність). Судження та прийняття рішення здійснюється з урахуванням обставин та умов конкретної ситуації. Цей принцип передбачає адаптацію рішень до різних контекстів, таких як розмір банку, характер його діяльності, фінансовий стан та інші фактори.

3. Обґрунтований сумнів. При формуванні професійного судження та прийнятті рішення Національний банк може здійснювати додаткову аналітику або перевірку, якщо існують обґрунтовані сумніви щодо дій або обставин.

4. Комплексний аналіз. Усі обставини та умови конкретної ситуації ретельно досліджуються перед формуванням судження та прийняттям рішення. Це означає, що Національний банк враховує всі аспекти, які можуть впливати на прийняття ефективного та обґрунтованого рішення.

Ці принципи забезпечують об'єктивність, раціональність та відповідальність у процесі банківського нагляду та формування професійного судження Національним банком України.

Національний банк України, враховуючи результати оцінки банку, здійсненої в рамках банківського нагляду, визначає можливість застосування наступних заходів, відповідно до встановлених правил та процедур:

1. Встановлення підвищених значень пруденційних нормативів для банку.

2. Вимагання від керівництва банку та його власників прийняття заходів для поліпшення фінансового стану, забезпечення достатнього рівня капіталу та ліквідності для покриття ризиків, підвищення якості корпоративного управління та системи внутрішнього контролю, зокрема управління ризиками.

3. Вимагання перегляду політики винагород у банку.

Національний банк України має право звертатися до державних органів, включаючи іноземні, а також до інших осіб, з метою отримання різноманітної інформації, у тому числі конфіденційної, для здійснення банківського нагляду. Ця

інформація може стосуватися фінансового та майнового стану засновників банку, осіб, які мають ключову участь у структурі його власності, а також осіб, що набувають чи збільшують істотну участь у банку. Крім того, Національний банк має право запитувати інформацію щодо ділової репутації цих осіб, джерел походження коштів, що використовуються для формування статутного капіталу банку, а також будь-яку іншу інформацію, необхідну для виконання своїх функцій з державного регулювання та нагляду в банківській сфері.

У ході здійснення банківського нагляду Національний банк України має повноваження вимагати від банків, їх керівників, а також відповідальних осіб банківських груп та учасників банківських груп прийняття заходів щодо усунення порушень банківського законодавства та виконання нормативно-правових актів, встановлених Національним банком України. Це необхідно для запобігання або подолання негативних наслідків, які можуть поставити під загрозу безпеку фінансових ресурсів, довіреності цим банкам, або належного здійснення банківської діяльності.

У випадку скасування банківської ліцензії у банку, Національний банк України інформує відповідні органи банківського нагляду у інших країнах, де банк мав свої філії або підтримував кореспондентські та інші рахунки. Національний банк України забезпечує банківський нагляд шляхом проведення інспекційних перевірок та безвиїзного моніторингу.

У рамках безвиїзного нагляду Національний банк України має право:

1. Надавати письмові запити до банку щодо отримання копій документів та письмових пояснень з питань його діяльності.

2. Доручати працівникам Національного банку України здійснювати нагляд за діяльністю банку. Банк має повідомити про це Національний банк України протягом двох робочих днів з моменту призначення такого уповноваженого працівника (працівників). Банк повинен надавати відповідну інформацію та копії документів у відповідь на письмові запити Національного банку України.

Наприклад, згідно з Річним звітом Національного банку України за 2022 рік, щодо результатів безвиїзного банківського нагляду за цей період, був застосований

ризик-орієнтований підхід. Цей підхід ґрунтується на настановах Європейського банківського органу щодо спільних процедур, методології наглядових перевірок та оцінки, а також на використанні наглядового стрес-тестування (відомого як Supervisory Review and Evaluation Process, SREP) та рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду. У цьому контексті також було враховано пропорційний підхід до здійснення нагляду [70].

Цей підхід орієнтує нагляд на банки, які є більшими за розміром, складнішими за структурою або мають вищий ризик. Зосередження уваги на таких банках враховує їхній профіль ризику та основні напрями діяльності. Здійснення ризик-орієнтованого нагляду Національним банком України сприяє фінансовій стабільності банківської системи і захисту інтересів кредиторів та вкладників. Цей підхід також відповідає найкращим міжнародним стандартам. У межах ризик-орієнтованого банківського нагляду проводиться безвізний нагляд як на індивідуальній, так і на консолідованій основі, з урахуванням вимог Національного банку України щодо особливостей регулювання діяльності банків у період воєнного стану. Це робиться з метою забезпечення надійності та стабільності банківської системи і спрямоване на подолання наслідків негативного впливу обмежень на банківську систему та адаптації до нових умов, що виникають внаслідок введення воєнного стану.

Національний банк України систематично проводив нагляд за роботою банків та відстежував події, пов'язані з їхньою діяльністю в режимі реального часу. Особлива увага зосереджувалася на забезпеченні безперервності їхньої роботи та нормальному функціонуванні банківської системи. Національний банк України надавав особливу увагу своєчасному виконанню всіх поточних зобов'язань та створенню необхідних умов для проведення розрахунків населення, поповнення банкоматів готівкою та іншим аспектам фінансової діяльності.

Національним банком України була проведена оцінка банків за методологією SREP. У світлі викликів, що виникли перед фінансовим сектором України в умовах воєнного стану, було прийнято рішення про встановлення особливостей проведення процесу SREP у 2022–2023 роках. Цей документ базується на ключових

рекомендаціях документа Європейського банківського органу щодо наглядової оцінки під час пандемії, визначаючи найактуальніші ризики і вразливості банків, які вимагають підвищеної уваги під час аналізу та оцінки банків.

У 2022 році Національним банком України була проведена оцінка 67 банків за методологією SREP, що визначила подальшу стратегію нагляду за цими банками на 2023 рік. Оцінка банків за методологією SREP включала аналіз і оцінку наступних чотирьох елементів:

- оцінка життєздатності бізнес-моделей банків та стійкості їхніх стратегій;
- оцінка якості корпоративного управління, включаючи систему внутрішнього контролю та управління ризиками;
- оцінка достатності капіталу банків для покриття основних видів ризиків, що притаманні їхній діяльності;
- оцінка достатності ліквідності банків для покриття ризиків ліквідності і фінансування.

Під час проведення оцінки SREP здійснювалася активна комунікація з керівниками банків з метою обговорення отриманих результатів, ідентифікації ризиків, що властиві кожному з них, та визначення заходів для запобігання або подолання негативних наслідків, що можуть вплинути на безпеку коштів клієнтів банків або належне здійснення їхньої діяльності.

Забезпечено поточний моніторинг фінансового стану банків та показників діяльності банківських груп. За результатами безвиїзного нагляду забезпечено:

- 1) моніторинг фінансового стану банків та показників діяльності банківських груп на підставі спостереження за змінами у фінансовому стані банків, шляхом:
 - нагляду за дотриманням вимог банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку і економічних нормативів;
 - контролю за дотриманням банками вимог, обмежень щодо діяльності, встановлених Національним банком;
 - аналізу даних статистичної/фінансової звітності банків/банківських груп та інформації, отриманої з інших доступних джерел;

– оцінювання впливу ризиків, що притаманні діяльності банків, на фінансову стабільність банків/банківської системи України [70].

Забезпечено регулярне моніторингове вивчення фінансового стану банків та їхньої діяльності. Під час проведення безвізного нагляду реалізовано такі заходи:

1. Систематичний моніторинг за фінансовим станом банків та діяльністю банківських груп, спостерігаючи за змінами у їхньому фінансовому стані за наступними шляхами:

– виконання нагляду за відповідністю банківського законодавства, нормативних актів Національного банку та економічних стандартів;

– контроль за виконанням банками встановлених Національним банком вимог та обмежень у проведенні їхньої діяльності;

– проведення аналізу фінансової та статистичної звітності банків та банківських груп, а також використання інформації з доступних джерел;

– оцінка впливу ризиків, які характерні для банківської діяльності, на фінансову стабільність банків та всієї банківської системи України [70].

2. Здійснення оперативного відповідного реагування на виявлені:

– негативні тенденції в діяльності певних банків, які мають підвищений ризик. Для таких банків були надані відповідні рекомендації з метою забезпечення подальшого контролю за їхнім станом;

– порушення вимог банківського законодавства та здійснення ризикової діяльності з боку банків та банківських груп, яка може загрожувати інтересам вкладників чи інших кредиторів банків.

За порушення в діяльності банків було застосовано адекватні заходи для запобігання погіршенню їхнього фінансового стану, зниження існуючих ризиків та захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банків. Наприклад, під час безвізного банківського нагляду протягом 2022 року було застосовано 55 заходів впливу на банки, включаючи:

– надання письмових застережень – 20 випадків;

– обмеження певних видів операцій, що здійснюються банками, включаючи ті, що пов'язані з особами, пов'язаними з банком – 11 випадків;

- накладення штрафів на банки – 16 випадків;
- віднесення банків (або філій іноземних банків) до категорії проблемних – 2 випадки;
- віднесення банків до категорії неплатоспроможних – 2 випадки;
- відкликання банківської ліцензії та ліквідація банків – 4 випадки [70].

Національним банком України здійснено контроль за якістю аудиторських послуг упродовж 2022 року. Це включало контроль за проведенням аудиторськими фірмами річної перевірки фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності банків з урахуванням відтермінування строків подання аудиторських звітів через введення воєнного стану в Україні.

Крім того, здійснено контроль за дотриманням банками законодавчо встановлених обмежень щодо максимального терміну для укладання договорів на проведення аудиторських перевірок річної фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності з тією ж аудиторською фірмою не більше ніж сім років поспіль.

Національним банком України забезпечено контроль за операціями банків із пов'язаними особами та проведено аналіз умов цих операцій з метою виявлення неринкових умов.

Протягом 2022 року ефективно здійснено контроль за дотриманням вимог законодавства України та нормативно-правових актів Національного банку, включаючи прийняті під час введення воєнного стану, щодо операцій з пов'язаними з банком особами. Також був проведений моніторинг осіб, пов'язаних із банками, та угод, укладених банком на умовах, що виходять за межі поточних ринкових умов.

Протягом 2022 року проводився постійний моніторинг кредитних та депозитних портфелів банків для виявлення угод, укладених за умовами, не відповідними поточним ринковим умовам, а також для виявлення ознак пов'язаності осіб із банком. Також забезпечувався нагляд за дотриманням вимог постанови Правління Національного банку України від 25 лютого 2022 року № 23, яка стосується заборони на активні операції з пов'язаними особами та дострокового

повернення вкладів пов'язаним особам, а також інших нормативно-правових актів, ухвалених у період воєнного стану [70].

Крім того, проводилося визначення оцінки «Ризик операцій з пов'язаними особами» у рамках оцінювання бізнес-моделей банків, враховуючи методологію процесу наглядових перевірок та оцінки (SREP) Європейського банківського органу.

Неабиякою активністю характеризувалася робота в складі робочих груп, спрямована на реалізацію проєктів у рамках заходу «State data» та Платформи нагляду.

Серед основних завдань на 2023-2024 рр. у сфері моніторингу операцій з пов'язаними з банком особами залишається:

- здійснення контролю за звітністю банків для виявлення можливих ознак пов'язаності з іншими банками та неринкових умов співпраці;

- оцінка ризиків, пов'язаних з операціями з пов'язаними з банком особами, що входить до рамок аналізу показника бізнес-моделі «Ризик операцій із пов'язаними з банком особами»;

- забезпечення нагляду за дотриманням вимог, установлених нормативно-правовими актами Національного банку України, щодо операцій з пов'язаними особами [70].

Упродовж 2022 року Національним банком України були реалізовані заходи з метою запобігання конфлікту інтересів та забезпечення виконання повноважень. Ці заходи включали в себе механізми для запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, які можуть виникнути серед осіб, що мають повноваження здійснювати безвиїздовий нагляд за банками. Вони були розроблені відповідно до вимог нормативно-правових актів, що регулюють процедури запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у Національному банку.

Необхідні заходи з мінімізації конфлікту інтересів в Національному банку України реалізовувалися шляхом відповідності вимогам розпорядчого акта, що належним чином регулює цей процес. Це охоплювало інформування про відсутність конфлікту інтересів, оцінку особистих інтересів та їх вплив на

об'єктивність прийняття рішень, а також забезпечення та контроль за доступом до конфіденційної інформації.

Для зменшення конфлікту інтересів НБУ були вжиті відповідні заходи відповідно до вимог розпорядчого акта, який належним чином регулює цей процес. Ці заходи включали інформування про відсутність конфлікту інтересів, оцінку особистих інтересів та їх вплив на об'єктивність ухвалення рішень, а також забезпечення та контроль доступу до конфіденційної інформації. НБУ був розроблений комплекс заходів з метою запобігання, виявлення та протидії корупції. Цей комплекс спрямований на забезпечення дотримання працівниками, які здійснюють безвиїзний банківський нагляд, вимог антикорупційного законодавства. Він також передбачає створення додаткових заходів для запобігання корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень. Цей комплекс заходів ґрунтується на принципах верховенства права.

Під час нагляду за банківськими установами, які функціонують за межами України, Національний банк України активно співпрацює з відповідними органами цих країн. Така взаємодія базується на укладених договорах, меморандумах та інших угодах. Крім того, Національний банк України встановлює партнерські відносини з іншими державними органами, що регулюють фінансові ринки в Україні, а також з органами, які відповідають за нагляд за фінансовими установами у інших країнах.

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації та впровадження в Україні військового стану з 24.02.2022 року піднімається питання щодо здатності Національного банку України ефективно регулювати та здійснювати нагляд за банками в умовах надзвичайної складності, які не були передбачені заздалегідь.

Банківське регулювання є однією з основоположних задач Національного банку України, особливо важливою в період воєнного стану. У цей період банківська система стикається з новими викликами та загрозами, відвернення яких визначається обґрунтованими та своєчасними рішеннями та діями НБУ.

Національний банк України, який згідно з Конституцією та законодавством має за основну функцію забезпечення стабільності національної грошової одиниці, у сучасних умовах також прагне створити стабільні та безпечні умови для функціонування банків. Для досягнення цієї мети, Національний банк приймає спеціальні рішення в сфері банківського регулювання та нагляду, спрямовані на запобігання дестабілізаційним процесам у банківській системі та забезпечення її стійкості. На НБУ державою покладено одне з найважливіших та найскладніших завдань – задоволення публічного фінансового інтересу. Це означає забезпечення безпеки та стабільності банківської системи, а також захист інтересів вкладників та кредиторів банків. Основна мета центрального банку, як зазначив Голова НБУ К. Шевченко, залишається незмінною навіть у період війни – це забезпечення цінової та фінансової стабільності країни [87].

З моменту проголошення незалежності України банківська система країни не раз опинялася в кризових ситуаціях, включаючи період від 2014 до 2018 року. В цей період супроводжувався масовим виведенням неплатоспроможних банків з ринку та зменшенням кількості банків з 180 (на початку 2014 року) до 82 (на початку 2018 року), що становило зменшення на 54,4%. Проте, згідно з Річним звітом НБУ за 2022 рік, у минулому році вітчизняні банки мали достатні резерви капіталу та ліквідності, що дозволило їм стійко відповісти на зовнішні виклики [70].

Національний банк України вже мав досвід здійснення банківського регулювання та нагляду в період дії воєнного стану, який тривав упродовж короткострокового періоду з 26 листопада до 26 грудня 2018 року. У цей період введення воєнного стану було обумовлено загрозою широкомасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації в Україну. На той момент, Постановою НБУ від 28 листопада 2018 року, яка втратила чинність, було визначено перелік нормативно-правових актів НБУ, що регулювали питання функціонування банківської системи України в особливий період, пов'язані з управлінням грошово-кредитним ринком, міжбанківськими переказами та безготівковими розрахунками в національній валюті, готівковим обігом, зберіганням документів та функціонуванням інформаційних систем, припиненням,

зупиненням або обмеженням діяльності банків та іншими аспектами. Наявні напрацювання до певної міри стали основою для подальшої нормотворчої діяльності Національного банку України, спрямованої на видання документів, які застосовуються у разі введення воєнного стану або особливого періоду. На сьогоднішній день більшість таких рішень НБУ оформлюється у вигляді постанов Правління НБУ відповідно до частини 2 статті 56 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 року № 679-XIV. Однак, в окремих випадках може бути необхідно внести зміни до законодавства перед прийняттям відповідних рішень. Це означає припинення чинності певних положень статей 75 і 76 Закону України «Про банки та банківську діяльність», щодо використання критеріїв Національним банком України для визначення статусу банку як проблемного чи неплатоспроможного під час дії воєнного стану та протягом чотирьох місяців після його завершення або скасування, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2120-IX [54].

Протягом періоду повномасштабної війни в Україні, починаючи з 24.02.2022 року, Національним банком України було прийнято значну кількість документів, які регулюють діяльність банків у контексті збройної агресії з боку російської федерації. Зокрема, серед цих документів можна виділити постанови Правління НБУ, такі як «Про роботу банківської системи в період введення воєнного стану» від 24.02.2022 року № 18 [64], «Про особливості підтримання ліквідності банків під час дії воєнного стану» від 24.02.2022 року №22 [61], «Про деякі аспекти діяльності банків України та банківських груп» від 25.02.2022 року № 23 [55], «Про складання та подання фінансової звітності під час введення воєнного стану» від 07.03.2022 року №41 [65], «Про використання банками хмарних послуг у період воєнного стану в Україні» від 08.03.2022 року № 42 [52], «Про діяльність банків в територіальних громадах, що знаходяться у районах проведення бойових дій або знаходяться під тимчасовою окупацією, оточенні (блокаді)» від 05.05.2022 року № 94 [56], а також рішення Правління НБУ «Про встановлення облікової ставки» від

02.06.2022 року № 262-рш та інші акти [81, с. 98]. Це підтверджує активну роль Національного банку України у розробці та впровадженні стратегій банківського регулювання та нагляду в умовах воєнного стану. Цей досвід є важливим фундаментом для перспективи забезпечення стабільного функціонування вітчизняної банківської системи в майбутньому.

Висновки до розділу 1

Отже, основу системи державного регулювання у банківській сфері складає банківський нагляд. Цей процес охоплює моніторинг різних аспектів діяльності банків на всіх етапах їх існування, включаючи створення, функціонування, реорганізацію та ліквідацію. Банківське регулювання можна розглядати як комплексний феномен з різних точок зору. З одного боку, воно представляє собою функцію державного управління, яка використовується для втілення політики держави. З іншого боку, це також форма управлінської діяльності, що передбачає використання власних методів, способів та форм реалізації.

В більш ширшому змісті банківський нагляд – це створена відповідним державним органом діяльність, що по своїй суті виражається у нагляді та контролі цим органом над банківською діяльністю в країні. Його основна мета полягає у постійному контролі за виконанням банками законодавчих норм і встановлених правил, з метою забезпечення стабільності національної банківської системи, грошової одиниці тощо. Банківський нагляд є невід'ємною частиною системи регулювання банківської діяльності. Він передбачає активні та систематичні заходи Національного банку України, спрямовані на забезпечення дотримання законів та встановлених нормативів банками та іншими фінансовими установами, що перебувають під наглядом НБУ.

Банківський нагляд в Україні ґрунтується на ряді нормативно-правових актів, які регулюють діяльність банків та діяльність Національного банку України у цій сфері. Основними документами, що визначають положення та процедури банківського нагляду, є: Конституція України, Закон України «Про банки та

банківську діяльність»; Закон України «Про Національний банк України»; нормативно-правові акти НБУ; міжнародні стандарти та угоди.

Головні проблеми банківського нагляду в нашій країні виникають через недостатню розробку нормативних документів і неефективну реалізацію їх положень. Це може включати недоліки у механізмах контролю, нестачу ресурсів для ефективного нагляду, а також відсутність чітких та прозорих процедур для врегулювання ситуацій, що виникають у банківській сфері. Для забезпечення ефективності банківського нагляду в Україні необхідно посилити увагу до розвитку нормативної бази, підвищити якість контролю та забезпечити належні ресурси для здійснення нагляду. Тільки таким чином можна досягти високого рівня стійкості та надійності банківської системи України.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В ЄС

2.1. Правове регулювання банківського нагляду в ЄС

Банківська система не є простою випадковою сукупністю окремих банків, але вона має визначену концепцію, яка враховує специфіку і функції кожного банку. Це законодавчо визначена та чітко структурована сукупність фінансових посередників, що здійснюють банківську діяльність на професійній основі та функціонально пов'язані в єдину економічну структуру. У світі спостерігається тенденція до стандартизації системи банківського регулювання та нагляду, що зумовлена діяльністю Базельського комітету з банківського нагляду. Цей комітет розробляє рекомендації на основі власного досвіду, які, хоча й не є обов'язковими для виконання, але використовуються багатьма центральними банками для наближення національних систем та створення єдиної системи банківського регулювання та нагляду [69].

Слід зауважити, що банківський сектор має високий рівень ризику порівняно з іншими сферами економіки, внаслідок особливостей здійснюваних операцій. У

більшості країн світу банківська діяльність підлягає суворому регулюванню з боку держави та спеціальних органів нагляду [10, с. 86].

Правове регулювання банківського нагляду в Європейському Союзі базується на комплексі законодавчих актів, які спрямовані на забезпечення стабільності фінансової системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів. Однією з головних складових цього регулювання є директиви ЄС, які встановлюють загальні принципи та стандарти для банківського сектору у всіх країнах-членах.

Правові засади банківського нагляду в Європейському Союзі визначені у ряді ключових договорів ЄС, які утворили основу для розвитку європейського законодавства в галузі фінансового регулювання. Серед найзначущіших договорів можна виокремити Римський договір, який був підписаний у 1957 році та започаткував процес європейської інтеграції. Маастрихтський договір, набравший чинності у 1993 році, визначив правовий статус Європейського Союзу та заклав основи для спільної грошово-економічної політики, що має пряме відношення до банківського нагляду. Амстердамський договір (1999 р.) та Ліссабонські договори (2009 р.) удосконалили механізми функціонування ЄС та розширили його компетенції у багатьох сферах, включаючи фінансові послуги та банківський сектор.

На додаток до основних договорів, правова база європейського банківського нагляду складається з документів, прийнятих Базельським комітетом з банківського нагляду. Ці документи, такі як Базельські норми, встановлюють міжнародні стандарти щодо капіталу, ліквідності та управління ризиками для банківських установ. Крім того, окремі ЄС, прийняті Європейським Парламентом та Радою ЄС (наприклад, Директиви ЄС від 14 червня 2006 р. 2006/48/ЄС (про початок і здійснення діяльності кредитними інституціями) та 2006/49/ЄС (про капіталову відповідність інвестиційних товариств та кредитних інститутів) містять вимоги щодо достатності капіталу кредитних та фінансових інституцій в ЄС;

Також варто зазначити, що важливу роль у формуванні правової бази банківського нагляду в ЄС відіграють рішення та рекомендації Європейського

банківського органу (ЕВА), який забезпечує координацію та співпрацю між національними компетентними органами (NCAs) країн-членів ЄС. ЕВА також розробляє технічні стандарти і рекомендації з питань банківського нагляду на рівні ЄС, що доповнює та уточнює загальні принципи, встановлені в договорах та інших правових актах ЄС.

Одним із ключових правових актів є Директива про банківську діяльність (CRD), яка встановлює вимоги до капіталовкладень, ліквідності та управління ризиками для банків у всьому ЄС. Крім того, Директива про банківську резолюцію (BRRD) встановлює правила щодо регулювання банківських криз та механізми врегулювання неплатоспроможності банків.

Європейський банківський нагляд (ЕВА) відіграє ключову роль у забезпеченні однакового застосування банківського законодавства в усіх країнах-членах ЄС. Він координує нагляд за банками та видає рекомендації з питань банківської діяльності.

Узгодженість правового регулювання дозволяє забезпечити стабільність та надійність банківської системи ЄС та зміцнити довіру до фінансових установ серед громадян та підприємств.

Протягом останніх десятиліть у європейській фінансовій системі відбулися значні зміни, такі як дерегуляція, міжнародна інтеграція фінансових ринків та технологічні зрушення, які вплинули на нагляд за фінансовими установами. Також, в більшості країн Центральної та Східної Європи відбулися зміни в економічних та політичних системах, що спричинило формування нових ринкових середовищ та перехід банківських систем до інших моделей ринкової економіки. Ці зміни мали вплив на розвиток банківських систем країн Центральної та Східної Європи, включаючи банківський нагляд. Часто вони спричиняли порушення норм та правил банківського нагляду та корупційні складники.

Більшість країн Центральної та Східної Європи стикалися з такими проблемами, як залежність банківської системи від фінансування з зовнішніх джерел та необхідність збільшення капіталу, а також проблеми з ліквідністю. Згідно з авторами книги «Risk Management in the Polish Financial System. A Systemic

Approach», сьогодні все більше віддавалося переваги пошуку фінансової стабільності та безпеки ніж класичному розумінню пропозиції та попиту на ринку, що є досить практичним підходом [115, с. 11].

Автори даного дослідження визначають макро-організаційний аспект як найважливіший, оскільки оцінка виконавчої влади щодо державної інституційної системи дозволяє приймати цілісну перспективу щодо ризиків у межах формування системного середовища та їх нейтралізації. Ці загальні правила мають на меті запобігти банківським кризам, а ключовим аспектом є ухвалення законодавчого пакету вимог до капіталу банків, зокрема вимог до капіталу Capital Requirements Directive IV (CRD IV) [96] та Capital Requirements Regulation (CRR) [117].

У разі фінансових труднощів у банку ці пруденційні правила дозволяють зміцнити його, відповідно до Директиви з банківського відновлення та вирішення (Directive on Bank Recovery and Resolution – BRRD) [97]. Директива щодо адекватності капіталу (Capital Adequacy Directive) має на меті встановлення однакових вимог до рівня капіталу для банківських та небанківських установ, які здійснюють операції з цінними паперами. Ця директива була вперше ухвалена в 1993 році і переглянута в 1998 році. Оновлена версія, Capital Requirements Directive IV (CRD IV), набула чинності з 2006 року.

Директива щодо капіталу (CRD IV) була впроваджена з метою регулювання фінансових послуг у Європейському Союзі, відтворення правил Базель III щодо капіталу та нагляду. Вона замінила попередні Директиви щодо капіталу і набула чинності з 1 січня 2014 року, включаючи Постанову ЄС № 575/2013 та Директиву 2013/36/ЄС. Це третій пакет поправок до первинних директив, які доповнюють попередні CRD II та CRD III, ухвалені Комісією у 2008 та 2009 роках відповідно.

Головна мета CRD IV полягає у зміцненні стійкості банківського сектору ЄС, щоб покращити його реакцію на економічні стреси та створити умови для банків забезпечувати фінансування економічних активностей та зростання. Аналіз літератури та наглядових ініціатив BCBS та Регламенту ЄС щодо пруденційних вимог показує поступовий розвиток банківського нагляду. У 2004 році BCBS заохочував банківський сектор до обговорення практик управління ризиками,

включаючи кількісні показники ризику та капіталу. У 2013 році Регламент ЄС № 575 закликав до посилення ефективного нагляду для оптимального розподілу капіталу, зокрема для довгострокових інвестицій у реальну економіку [40, с. 12].

Третя Базельська угода (Third Basel Accord) [2], опублікована Базельським комітетом у 2010 році, є ключовим нормативним документом, спрямованим на підвищення якості управління ризиками та капіталом фінансових організацій. Цей документ встановлює нові мінімальні вимоги до капіталу, показники ліквідності і левериджу, а також нові методики і підходи до вимірювання та оцінки ризиків. Крім того, угода вводить більш жорсткі стандарти нагляду за банківською діяльністю та підвищені вимоги до розкриття інформації та управління ризиками.

В одному з останніх досліджень Я. Путніса, присвячених банківському нагляду, підкреслюється зростаюча важливість банківського регулювання в сучасних умовах. Банківське регулювання набуло надзвичайної актуальності через усвідомлення шкоди, яку неспроможні банки можуть завдати національній та регіональній економіці. Путніс зазначає, що національні банки часто стикаються з проблемою відсутності нагляду за портфелями у всіх банках своєї країни, що може призвести до неідентифікації концентрації ризиків у банківській системі країни [114].

Дж. Барс і Дж. Ган зауважують, що регулювання та нагляд у банківській сфері визначаються як сукупність законів і правил, що стосуються банківської діяльності, та моніторингу цієї діяльності з метою виконання встановлених банківських нормативів [90]. Вони вказують на те, що зміни в ролі банківського сектору призвели до змін у способах регулювання і контролю за ним.

Автори статті «The Structure of Cross-Sector Financial Supervision» (Структура крос-секторального фінансового нагляду) Херрінг та Кармасі досліджують еволюцію банківського нагляду та наголошують на важливості комплексного підходу до цього процесу. Вони показують, що кризовий менеджмент не завжди може бути ефективною альтернативою традиційній моделі пруденційного нагляду, що проводиться через центральний банк [106].

Аналітики аудиторської компанії KPMG відзначають, що країни Центральної та Східної Європи відчувають найбільший наглядовий тиск, оскільки вони стараються забезпечити адекватні прибутки і продемонструвати життєздатний і стабільний бізнес-режим. Зокрема, вилучення активів та ризику дефіциту балансу змушують банки відповідати існуючим нормативним вимогам щодо капіталу та ліквідності в ЄС. Однак на фоні цього виникають проблеми, пов'язані з прибутковістю банків та зростанням витрат, що може вплинути на забезпечення їх стабільного майбутнього [100].

У статті «Фінансовий нагляд в Центральній та Східній Європі» автори розглядають різні стратегії банківського нагляду, серед яких ключове місце відводиться комплексному нагляду. Ефективність цієї стратегії пов'язана з уніфікацією процедур та зниженням вартості нагляду, а також спрощенням взаємодії з суб'єктами під наглядом. Проте автори також вказують на різні форми критики щодо інтегрованої моделі, яка, на їхню думку, сприяє інтересам багатофункціонального сервісу фінансової групи. Критики стверджують, що консолідація фінансового нагляду в одному наглядовому органі може зробити його занадто великим, некерованим та потужним [124]. Методологія банківського нагляду, розроблена Базельським комітетом з банківського нагляду і впроваджена в угоду «Базель II», є відмінним прикладом руху від адміністративного регулювання до індикативного.

При аналізі банківського нагляду, як форми контролю, що існує у світі, можна виділити три основні моделі: 1) нагляд здійснюється виключно центральними банками (така практика спостерігається у Україні, Ісландії, Іспанії, Великобританії, Італії та Нідерландах); 2) центральний банк співпрацює з іншими органами публічної адміністрації у справах банківського нагляду (Швейцарія (де Центральний банк співпрацює з банківською комісією) та Німеччина (де Бундесбанк співпрацює з Федеральною службою кредитного контролю) та Франції (Одним з ключових учасників цієї системи є Банк Франції, який має відповідальність за регулювання та нагляд за банківською діяльністю. Крім того, існують спеціальні органи, такі як Комітет з регулювання банківської і фінансової

діяльності, що визначає правила та нормативи діяльності банків, та Банківська комісія, яка відповідає за контроль та нагляд за банками у країні. Ці органи співпрацюють для забезпечення стабільності та надійності фінансової системи Франції)); 3) відділені від центрального банку спеціалізовані органи здійснюють банківський нагляд (прикладом може бути Данія, Люксембург, Швеція, Австрія, Фінляндія, Норвегія) [27].

Наприклад, у Англії такий нагляд впроваджується головною банківською установою, а саме Банком Англії. Ця установа виконує ряд функцій нагляду, включаючи регулювання входу банків на ринок, встановлення економічних нормативів і правил для банків та контроль за їх дотриманням, встановлення вимог до фінансових установ та контроль за виконанням цих вимог у встановлений термін, а також втручання у діяльність кредитних організацій у разі необхідності. Більшість функцій з нагляду передано спеціальному органу – Управлінню фінансових послуг (Financial Services Authority), яке здійснює нагляд за різними видами фінансових посередників, включаючи банки [29].

Особливістю системи банківського контролю в Англії є індивідуальний підхід до кожної банківської установи, враховуючи його унікальні умови та потреби. Розроблені заходи призначені для забезпечення мінімального рівня безпеки щодо капіталу, резервів, ліквідності та фінансового управління.

Інструментами нагляду зі сторони Банку Англії є наступні: збір статистичних даних і фінансової звітності; проведення офіційних зустрічей з керівництвом банків та їх регулярний перегляд; організація трьохсторонніх нарад з участю представників центрального банку, керівництва банків та незалежних аудиторів, спрямованих на перевірку систем обліку та контролю, а також звітність про фінансовий стан та виконання вказівок центрального банку [7].

З початку 1982 року, з метою інспекції комерційних банків, Банк Англії використовує групу експертів, що складається з трьох співробітників банку та п'яти незалежних бухгалтерів. Ці фахівці, хоча й не працюють безпосередньо в центральному банку, діють під наглядом постійного керівника з числа штатних працівників Банку Англії. Вони регулярно контролюють усі чинники діяльності

банків, зокрема їх операції, систему звітності та нагляду, компетентність керівництва, стратегію та політику. Крім того, в Банку Англії утворено окремий підрозділ розслідувань, який налічує 11 бухгалтерів. Ці фахівці надають консультації та, за необхідності, співпрацюють з правоохоронними органами у розслідуванні протиправної діяльності окремих банків, що може вплинути на фінансовий стан банківського сектора в цілому [7].

У французькій банківській системі існує ретельно структурована система банківського нагляду, яка базується на наступних принципах організації: 1) Потрійний контроль за діяльністю банків здійснюється Міністерством економіки та фінансів і Банком Франції. Цей підхід забезпечує більш повне та ефективне контролювання банківського сектора; 2) Розробляються конкретні напрямки, правила і функції контролю, які встановлюються контролюючими організаціями. Це дозволяє забезпечити систематичний та цілеспрямований нагляд за фінансовими установами; 3) Банки та інші кредитні установи зобов'язані брати участь у професійних об'єднаннях, таких як Французька асоціація банків та Французька асоціація фінансових товариств. Ці об'єднання виконують роль посередників між органами нагляду і фінансовими установами, сприяючи взаєморозумінню та співпраці в галузі регулювання [31].

У Франції існує ретельно налагоджена система контролю за банківською діяльністю, яка спирається на декілька ключових органів та комітетів, що здійснюють нагляд та регулювання під керівництвом національного центрального банку – Банку Франції.

1. Комітет з регулювання банківської і фінансової діяльності відповідає за розробку та впровадження стратегічних нормативів і політик, спрямованих на забезпечення стабільності та ефективності банківського сектора та фінансової системи в цілому.

2. Комітет кредитних установ та інвестиційних фірм – орган відповідає за моніторинг діяльності кредитних установ, інвестиційних фірм та інших фінансових установ з метою забезпечення їхньої стабільності та відповідності до встановлених норм та стандартів.

3. Банківський комітет зосереджений на розробці та впровадженні політик та стратегій, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування банківського сектора, включаючи контроль за ризиками та капіталом.

4. Банківська комісія – орган відповідає за проведення нагляду за конкретними банками та їхньою діяльністю. Він здійснює перевірки, аудит та розслідування з метою забезпечення дотримання встановлених норм та стандартів у банківській сфері [7; 29].

Головою комітету з регулювання банківської та фінансової діяльності є міністр економіки та фінансів, а його заступник – керівник Банку Франції. Цей комітет складається з одного представника Французької асоціації банків і профспілок, а також двох спеціально запрошених експертів. До його обов'язків належить визначення правил та стандартів для банків у різних аспектах їх діяльності, таких як: а) розмір та структура статутного капіталу; б) процедури відкриття банківських відділень та представництв; в) умови для придбання частки у капіталі інших банків та підприємств; г) норми та правила звітності та обліку; ґ) положення щодо внутрішнього контролю та інше [80, с. 89].

Отже, проведений аналіз проблематики банківського нагляду в Європейських країнах, вказує на те, що система банківського нагляду складається з різних компонентів. Серед них – регуляторне середовище, існування банківських наглядових органів, формування вимог банківського нагляду, враховуючи розвиток банківської системи (тобто нормативи, показники, коефіцієнти, правила, ліцензії), та способи здійснення банківського нагляду. Ці елементи системи взаємопов'язані, оскільки спрямовані на досягнення загальної мети: аналізу та управління ризиками банків та дотримання пруденційних норм банківського нагляду. Одним з основних напрямків розвитку європейського банківського нагляду залишається уніфікація європейських банківських правил, спрощуючи процедури банківського нагляду в межах Європейського Союзу.

У межах банківського нагляду можна виділити кілька адміністративних процедур. По-перше, це перевірка звітності, яку надають банки. Вона полягає в аналізі поданих фінансових звітів та документації для оцінки фінансового стану і

відповідності законодавству. По-друге, це інспектування або ревізія на місцях, що означає особистий візит інспекторів до банків для перевірки діяльності та внутрішніх процесів. І, нарешті, третя процедура – контроль за дотриманням банками вимог наглядових органів, що передбачає стеження за виконанням рекомендацій та правил, встановлених регуляторами.

Більшість країн поєднують дистанційний контроль за діяльністю банків, заснований на аналізі фінансових звітів, з періодичними візитами інспекторів до банків. Це дозволяє забезпечити ефективний нагляд за банками, охопити широкий спектр їхніх діяльностей та вчасно виявляти можливі ризики. Також наглядові органи часто взаємодіють зі службами зовнішнього та внутрішнього аудиту банків, щоб отримувати додаткову інформацію та підтримку у виконанні своїх функцій.

2.2. Порівняльно-правовий аналіз вимог законодавства України та ЄС у сфері банківського нагляду

Порівняльно-правовий аналіз вимог законодавства України та Європейського Союзу (ЄС) у сфері банківського нагляду може виявити як спільність, так і відмінності у правових рамках, які регулюють цю сферу. Ось деякі аспекти для такого порівняння:

1. Організаційна структура та повноваження у сфері банківського нагляду відрізняються між Україною та Європейським Союзом. В Україні банківський нагляд цілком покладено на Національний банк України, який відповідає за контроль та регулювання банківської діяльності у країні. НБУ володіє великими повноваженнями у сфері нагляду, включаючи встановлення вимог до капіталу, ліквідності та інших аспектів діяльності банків.

Перевагами цієї моделі є її організаційна простота, що уникне розподілу компетенцій між різними наглядовими структурами і може спростити прийняття рішень. Нормативна база, розроблена одним органом, може бути більш структурованою та узгодженою. Однак така модель може призвести до концентрації влади в одних руках, що ускладнює розгляд різних точок зору на

банківський сектор та обмежує різноманітність інструментів впливу. Умови, такі як недосконала правова база та корупція, можуть сприяти маніпуляціям у методиках банківського нагляду та призводити до недобросовісної діяльності.

У контексті України, за такої моделі можуть виникати серйозні наслідки, включаючи погіршення фінансового стану банків та навмисне знищення. Історія показує, що подібні процеси можуть мати непередбачувані наслідки, залежно від способу здійснення банківського нагляду. Отже, при впровадженні моделі банківського нагляду необхідно враховувати як переваги, так і недоліки, і приділяти особливу увагу вдосконаленню нормативно-правового середовища та запобіганню корупції для забезпечення стабільності та ефективності банківського сектору.

У Європейському Союзі система банківського нагляду побудована на принципі діалогу та співпраці між національними компетентними органами (NCAs) кожної країни-члена та Європейським банківським органом (ЕВА), який виступає в ролі координаційного органу з питань банківського нагляду на рівні ЄС.

Національні компетентні органи (NCAs) відповідають за здійснення нагляду за банками на національному рівні. Кожна країна-член ЄС має свого власного компетентного органу, який виконує різні функції згідно з національним законодавством. NCAs забезпечують нагляд за фінансовими установами, включаючи банки, та відповідають за видачу ліцензій на їх діяльність, контроль за дотриманням нормативних вимог та проведенням регулярних інспекцій.

Європейський банківський орган (ЕВА) виступає в ролі центрального координаційного органу з питань банківського нагляду у ЄС. ЕВА сприяє співпраці та координації між NCAs, а також розробляє та встановлює технічні стандарти і рекомендації з питань банківського нагляду на рівні ЄС. Цей орган сприяє обміну інформацією між національними компетентними органами, спільним вирішенням проблем та вдосконаленню стандартів нагляду, що сприяє забезпеченню стабільності та ефективності банківської системи в рамках ЄС.

2. Нормативні акти щодо банківського нагляду в Україні та Європейському Союзі відрізняються за своєю природою та обсягом регулювання. В Україні вимоги

до капіталу, ліквідності, управління ризиками та інші аспекти банківського нагляду встановлюються законодавством, зокрема Законами України «Про банки та банківську діяльність», «Про Національний банк України» та ін. Ці закон визначає основні принципи функціонування банківської системи, включаючи вимоги до капіталу та ліквідності, процедури управління ризиками та правила діяльності банків.

У Європейському Союзі банківський нагляд регулюється Регламентом та Директивами, зокрема Директивою про капіталові вимоги (CRD IV/CRR). Ці нормативні акти встановлюють європейські стандарти та вимоги щодо капіталу, ліквідності, управління ризиками та інші аспекти банківського нагляду для всіх країн-членів ЄС. Держави-члени зобов'язані транспонувати ці вимоги до свого національного законодавства та забезпечувати їх виконання на національному рівні.

3. Процедури нагляду в сфері банківського сектору в Україні та Європейському Союзі мають свої особливості, але базуються на схожих принципах. НБУ здійснює нагляд за банками шляхом проведення різноманітних інспекцій та аналізу їх фінансової звітності. Ці інспекції охоплюють різні аспекти діяльності банків, включаючи капіталові показники, ліквідність, управління ризиками та дотримання законодавства.

У Європейському Союзі національні компетентні органи також використовують подібні методи нагляду, здійснюючи інспекції та аналіз фінансової звітності банків на національному рівні. Крім того, Європейський банківський орган (ЕВА) забезпечує координацію та співпрацю між національними компетентними органами (NCAs) країн-членів ЄС. Це сприяє забезпеченню єдності підходів до нагляду та сприяє обміну інформацією між країнами для ефективного контролю за банківським сектором всього ЄС.

4. Міжнародні стандарти, зокрема Базельські норми, є важливим елементом для забезпечення стабільності та надійності банківської системи як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу. Ці стандарти визначають вимоги до капіталу,

ліквідності та управління ризиками, які банки повинні виконувати для забезпечення своєї стійкості та відповідності міжнародним стандартам.

Україна та країни Європейського Союзу впроваджують ці міжнародні стандарти шляхом адаптації їх до своїх національних законодавчих актів та регулятивних рамок. Вони використовують Базельські норми як основу для встановлення внутрішніх правил та вимог до банків, що дозволяє їм забезпечувати стабільність фінансової системи та захищати інтереси вкладників та інших учасників ринку.

Ця гармонізація з міжнародними стандартами сприяє покращенню ефективності та конкурентоспроможності банківського сектору, а також сприяє забезпеченню довіри як місцевих, так і зарубіжних інвесторів до фінансової системи країни.

5. Як Україна, так і країни Європейського Союзу продовжують модернізувати свої законодавчі та інституційні рамки банківського нагляду з метою відповідності змінам у фінансовому середовищі та міжнародним стандартам.

Україна, перебуваючи на шляху європейської інтеграції, активно адаптує своє законодавство та інституційні механізми нагляду до вимог Європейського Союзу. Національний банк України постійно вдосконалює свої процедури та методи нагляду, впроваджуючи міжнародні стандарти та найкращі практики.

Країни Європейського Союзу також здійснюють постійний моніторинг своєї банківської системи та вносять зміни до регуляторного середовища для забезпечення його стійкості та конкурентоспроможності. Це може включати адаптацію до нових технологій, змін у міжнародних стандартах чи впровадження інноваційних методів нагляду.

Україна та країни Європейського Союзу зосереджують увагу на вдосконаленні механізмів банківського нагляду з метою підвищення стійкості фінансової системи та забезпечення її ефективності та надійності у міжнародному контексті.

Порівняльно-правовий аналіз цих аспектів може допомогти виявити схожі та відмінні аспекти у законодавстві України та ЄС щодо банківського нагляду, а також визначити напрямки подальшого розвитку цих правових систем.

Спільні риси в законодавстві України та Європейського Союзу в сфері банківського нагляду полягають у визначенні основних принципів та стандартів, які регулюють діяльність банків та забезпечують фінансову стабільність. Деякі спільні риси включають:

- капіталовкладення та капіталові вимоги. Як Україна, так і ЄС встановлюють вимоги до капіталовкладень банків з метою забезпечення їх фінансової стійкості та відповідності міжнародним стандартам;

- ліквідність. Як Україна, так і ЄС мають вимоги до забезпечення банків ліквідністю для забезпечення можливості виконання фінансових зобов'язань;

- управління ризиками. Законодавство України та і ЄС встановлює вимоги до банків щодо ефективного управління ризиками, такими як кредитний, ринковий та ліквідності ризики;

- нагляд та регулювання. Як в Україні, так і в ЄС існують незалежні органи нагляду (НБУ в Україні та Європейська банківська установа в ЄС), які відповідають за нагляд та регулювання банківської діяльності.

Відмінності в законодавстві України та Європейського Союзу також існують:

- рівень гармонізації. Україна активно працює над гармонізацією свого законодавства з європейськими стандартами, але ще не досягла повної відповідності;

- розвиток фінансових ринків. Європейський Союз має більш розвинену та консолідовану систему банківського нагляду та фінансових ринків порівняно з Україною;

- рівень стандартів. Законодавство ЄС є більш деталізованим та комплексним у порівнянні з українським законодавством;

- підходи до регулювання. У зв'язку зі своїми особливостями та економічними умовами, Україна може мати власні підходи до регулювання банківського сектору, які можуть відрізнятися від підходів ЄС.

Висновки до розділу 2

З інституційної точки зору виділяють країни, що різняться у способах організації наглядових структур та ролі центрального банку у цих структурах: 1) країни, де наглядову діяльність здійснює лише центральний банк, такі як Україна, Ісландія, Іспанія, Великобританія, Італія, Нідерланди та інші; 2) країни, де наглядова діяльність проводиться спільно центральним банком та іншими органами, як от Швейцарія (де Центральний банк співпрацює з банківською комісією), Німеччина (де Бундесбанк співпрацює з Федеральною службою кредитного контролю), Франція; 3) країни, де наглядова діяльність не здійснюється центральним банком, а іншими органами, такі як Данія, Люксембург, Швеція, Австрія, Фінляндія, Норвегія та інші.

Порівняльно-правовий аналіз вимог законодавства України та Європейського Союзу в сфері банківського нагляду є важливою задачею для визначення відповідності українських законів міжнародним стандартам і рекомендаціям ЄС у цій сфері. Україна, як країна, що прагне наблизити своє законодавство до європейських стандартів, активно впроваджує норми та принципи, що визначені у законодавстві ЄС.

Один з ключових аспектів, який відображається в законодавстві обох сторін, – це набір правил та процедур, які регулюють функціонування та нагляд за банківською системою. Ці вимоги включають у себе механізми для забезпечення фінансової стабільності, захисту вкладників, регулювання банківської діяльності та інші аспекти.

Щодо України, законодавство про банківський нагляд складається з таких нормативно-правових актів, як Закон «Про банки і банківську діяльність», нормативні акти Національного банку України та інші. Ці документи встановлюють правила діяльності банків, вимоги до їх капіталізації, забезпечення ліквідності, вимоги до управління ризиками та проведення регулярного аудиту.

Законодавство ЄС у сфері банківського нагляду базується на таких документах, як Директива про банківську діяльність та Директива про капітал. Ці

документи встановлюють європейські стандарти щодо управління ризиками, капіталізації, ліквідності, а також вимоги до звітності та дисципліни на ринку.

Порівняльно-правовий аналіз цих документів дозволяє виявити спільні та відмінні риси в законодавстві обох сторін, а також визначити напрямки подальших зусиль для гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами у сфері банківського нагляду.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

3.1. Імплементация актів права Європейського Союзу за Угодою про асоціацію з ЄС

У контексті процесу інтеграції до Європейського Союзу, необхідною є адаптація банківської сфери до європейських стандартів та вимог. В цьому контексті, в 2014 році, Україна уклала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом та іншими органами, що стосується співпраці та взаємодії (далі – Угода про асоціацію) [79]. 25 жовтня 2017 року уряд України ухвалив постанову №1106, щодо виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Цей крок передбачає реалізацію стратегічного плану з гармонізації внутрішнього законодавства з європейськими нормами [19].

На думку О. Музики-Стефанчук, ключові положення стосовно врахування загальних норм європейського права у національному законодавстві, зокрема у сфері банківського регулювання, були закладені в таких договорах ЄС, як Римський договір і Маастрихтський договір, Амстердамський договір та Ліссабонські договори. Безпосередньо до них включаються документи Базельського комітету, окремі Директиви ЄС, такі як Директива ЄС від 14 червня 2006 р. 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС. Ці нормативні акти містять вимоги стосовно достатності капіталу фінансових установ у ЄС. Крім того, слід згадати про Директиви (ЄС) Європейського Парламенту та Ради, зокрема № 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та

фінансування тероризму» та № 2018/843 «Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів та фінансування тероризму» [78, с. 31]. Ці документи мають важливе значення для регулювання фінансових процесів та забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам у сфері боротьби зі злочинністю в фінансовому секторі.

Особливу увагу слід звернути на матеріали Базельського комітету з питань банківського нагляду, зокрема на Основні принципи ефективного банківського нагляду, які були прийняті в 1997 році та переглянуті у 2006 році та 2011 році. Цей набір документів встановлює стандарти для регулювання, нагляду і управління ризиками у банківському секторі [39].

Серед інших документів, що містять рекомендації стосовно встановлення мінімальних стандартів достатності банківського капіталу та зміцнення процесів банківського нагляду для підвищення стійкості світової фінансової системи в цілому та банківської галузі зокрема, можна вказати на «Базель I» (1988 р.), «Базель II» (2005 р.) і «Базель III» (2010-2011 рр.).

Для країн ЄС було визначено перехід до виконання вимог Базеля II у 2007 році, тоді як в Україні цей термін було відкладено до 2016 року. У 2010 році були прийняті нові стандарти капіталу під назвою Базель III. Це означає, що Україна, яка ще не впровадила Базель II, тепер змушена пристосовуватися до вимог, що містяться у Базель III. За словами М. Сідака та Б. Киніва, угоди Базель-I та Базель-II «часто критикуються за те, що основний акцент у них зроблено на питання достатності капіталу та ризики, пов'язані з кредитним портфелем банку. Однак ці угоди не враховують ризики, пов'язані з обмеженням доступу до кредитних ресурсів або зниженням ліквідності фінансової системи, що свідчить про те, що українському законодавству слід приділити більше уваги цим аспектам» [74, с. 200]. Очевидно, що Україні зараз необхідно акцентувати увагу на адаптації банківського законодавства до вимог Базель-III.

У плані гармонізації законодавства в банківській сфері передбачено впровадження міжнародних стандартів і актів ЄС, спрямованих на боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, введення принципів

ефективного банківського нагляду від Базельського комітету, встановлення вимог щодо внутрішньої оцінки капіталу банків (ІСААР), а також адаптація структури капіталу банків до правових норм ЄС та інші заходи [19].

На даний момент ключовим документом у сфері гармонізації банківського законодавства, що визначає план впровадження положень Угоди про асоціацію в банківському секторі, є Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [76].

3.2. Вдосконалення правового регулювання банківського нагляду в Україні в умовах євроінтеграції

Вдосконалення правового регулювання банківського нагляду в Україні у контексті євроінтеграції є надзвичайно актуальним завданням, оскільки це стосується адаптації законодавства до стандартів Європейського Союзу та забезпечення відповідності міжнародним вимогам і нормам у сфері банківського нагляду. Інтеграція в європейський фінансовий простір вимагає від України прийняття і впровадження відповідного законодавства, що відповідає принципам та стандартам ЄС.

У процесі вдосконалення та поглиблення євроінтеграції у сфері банківського нагляду в Україні, гармонізація внутрішньодержавного законодавства з вимогами та стандартами ЄС є одним із ключових аспектів. Цей процес передбачає не лише адаптацію національного законодавства до директив та регулятивних актів Європейського Союзу, але й широке впровадження та використання європейських стандартів та практик у банківському секторі.

Одним з головних переваг такої гармонізації є створення сприятливого середовища для іноземних інвесторів, які виявляють інтерес до українського фінансового ринку. Забезпечення вирівнювання правових норм України з міжнародними стандартами дозволить збільшити рівень довіри до банківської системи країни та зменшити ризики для інвесторів.

Крім того, гармонізація законодавства сприятиме створенню більш ефективного регулювання та нагляду у банківській сфері, що в свою чергу

сприятиме стабільності фінансової системи та зменшенню ризиків для банківських клієнтів.

Таким чином, розширення процесу гармонізації законодавства у сфері банківського нагляду в Україні не лише сприятиме вдосконаленню банківської системи країни, але й сприятиме зміцненню її міжнародної позиції та привертанню іноземних інвестицій.

Додатковою важливою складовою удосконалення євроінтеграції в сфері банківського нагляду є розвиток механізмів та інструментів для ефективного виявлення та реагування на потенційні ризики, що виникають у банківській системі. Це передбачає не лише посилення ролі національного банківського регулятора та наглядача, але й розробку та впровадження інноваційних стратегій моніторингу, які б дозволили вчасно виявляти та аналізувати потенційні загрози. Крім того, важливо забезпечити постійне оновлення та удосконалення правового та регуляторного середовища, враховуючи змінні умови та виклики національної та міжнародної фінансової сфери.

Також варто акцентувати увагу на вдосконаленні процесів співпраці між національними регуляторами та міжнародними організаціями, зокрема, Європейським банківським агентством та Міжнародним валютним фондом. Поглиблення співпраці із зацікавленими сторонами дозволить ефективніше впроваджувати передові практики та забезпечити відповідність національного банківського сектора найвищим міжнародним стандартам.

Забезпечення сталого розвитку банківської системи вимагає не лише удосконалення технічних та організаційних аспектів нагляду, але й підвищення фінансової грамотності та свідомості учасників фінансового ринку. Важливо стимулювати освітні та інформаційні ініціативи, спрямовані на підвищення рівня фінансової грамотності серед населення та підприємств, що сприятиме збільшенню стабільності та розвитку фінансової системи країни.

Подальше зміцнення євроінтеграції у банківській сфері передбачає належний захист прав споживачів банківських послуг. Одним із ключових напрямів цього процесу є розвиток ефективної правової бази, спрямованої на захист інтересів

клієнтів банків. Зокрема, важливою є створення механізмів для відшкодування вкладів у разі неплатоспроможності банку, що забезпечить надійність та стабільність фінансових відносин між банками та клієнтами.

Крім того, необхідно вдосконалити регулювання платіжних систем з метою забезпечення їхньої ефективної та безпечної роботи. Це включає в себе впровадження передових стандартів технічного забезпечення, міжнародних платіжних стандартів та заходів з протидії шахрайству та кіберзлочинності.

Окрім цього, важливим є забезпечення прозорості та відкритості фінансових операцій, що здійснюються банками. Це може бути досягнуто шляхом розвитку механізмів регулярної фінансової звітності, впровадження стандартів корпоративного управління та забезпечення доступу до інформації про фінансовий стан банків для клієнтів та регуляторів.

Отже, розвиток правової бази для захисту прав споживачів банківських послуг в контексті євроінтеграції відіграє ключову роль у підвищенні надійності та стабільності банківської системи, а також у забезпеченні довіри клієнтів до банківських установ.

З метою вдосконалення банківського нагляду в контексті переходу до міжнародних стандартів, рекомендується прийняти наступні заходи:

1. Удосконалення процедури ліцензування банківської діяльності передбачає впровадження комплексу заходів для забезпечення більшої прозорості та відповідності міжнародним стандартам. Цей процес може включати в себе ряд ініціатив:

- проведення ґрунтовного аналізу та оновлення вимог до отримання банківської ліцензії з урахуванням міжнародних стандартів і найкращих практик;
- розроблення чітких критеріїв та стандартів, які має відповідати кандидат на отримання банківської ліцензії, зокрема щодо фінансової стійкості, керівництва та управління ризиками;
- запровадження механізмів забезпечення прозорості та доступу до інформації щодо процесу ліцензування для громадськості та зацікавлених сторін;

- вдосконалення процедур внутрішнього контролю та аудиту для забезпечення відповідності банківських установ встановленим стандартам перед отриманням ліцензії;

- проведення навчальних заходів та підготовки персоналу відповідно до міжнародних вимог та стандартів, що стосуються банківської діяльності;

- встановлення механізмів моніторингу та оцінки дії процедур ліцензування для постійного вдосконалення системи та відповідності її вимогам міжнародного співтовариства.

2. Запровадження постійного моніторингу діяльності вітчизняних комерційних банків, включаючи оцінку їх фінансового стану, є ключовим кроком у забезпеченні фінансової стабільності та відповідності міжнародним стандартам. Даний процес може включати наступні компоненти:

- розроблення системи постійного моніторингу, яка охоплює всі аспекти фінансової діяльності банків, включаючи ліквідність, кредитний портфель, капіталовкладення та управління ризиками;

- впровадження механізмів автоматизованого збору та аналізу фінансової інформації, що дозволяє оперативно виявляти потенційні проблеми та ризики;

- розроблення стандартизованих показників та метрик для оцінки фінансового стану банків, які дозволяють проводити порівняльний аналіз та виявляти відхилення;

- проведення регулярних аудитів та перевірок фінансової діяльності банків з метою підтвердження достовірності та надійності звітності;

- встановлення механізмів реагування на виявлені ризики та проблеми, включаючи вжиття необхідних заходів для їх усунення та запобігання подальшому виникненню;

- забезпечення доступу до результатів моніторингу та аналізу для регуляторних органів, інвесторів та громадськості з метою забезпечення прозорості та відкритості банківської системи.

3. Здійснення постійного контролю за дотриманням нормативів банківської діяльності та чинного законодавства є критично важливим для забезпечення

стабільності та надійності банківської системи. Цей процес включає наступні кроки:

- моніторинг дотримання нормативів. Постійний аналіз та оцінка діяльності банків з метою перевірки їх відповідності встановленим нормативам є основним завданням контрольного органу;

- аудит та перевірки. Проведення регулярних аудитів та інспекцій з метою перевірки дотримання банками встановлених норм та виявлення можливих порушень:

- реагування на порушення. У разі виявлення порушень або невідповідностей здійснення необхідних заходів для їх усунення та запобігання подальшому виникненню:

- комунікація та звітність. Забезпечення відкритої та прозорої комунікації щодо результатів контролю та звітності перед зацікавленими сторонами:

- постійне оновлення нормативів. Адаптація та модернізація нормативно-правової бази відповідно до змін у банківській діяльності та міжнародним стандартам:

- підтримка компетентності контрольних органів. Забезпечення належного рівня кваліфікації та професійної підготовки працівників, що здійснюють контроль за банківською діяльністю.

Ці заходи сприяють зміцненню стабільності та надійності банківської системи та забезпечують довіру як внутрішніх, так і зовнішніх учасників фінансового ринку до діяльності банків..

4. Впровадження системи постійних інспекційних перевірок банківської діяльності є ключовим кроком у забезпеченні ефективного контролю за фінансовою стійкістю та дотриманням нормативних вимог у банківській сфері. Основні аспекти такої системи включають:

- регулярність інспекцій. Проведення перевірок на регулярній основі згідно з планом, що передбачає охоплення всіх ключових аспектів банківської діяльності;

- об'єктивність та професійність. Забезпечення незалежності та компетентності інспекторів, які мають достатній рівень кваліфікації та досвіду для проведення об'єктивної оцінки діяльності банків;

- аналіз ризиків. Визначення основних ризиків, які можуть виникнути у банківській діяльності, та здійснення інспекцій з урахуванням цих факторів;

- виявлення порушень та невідповідностей. Активний пошук порушень в роботі банків та виявлення невідповідностей з нормативно-правовими вимогами;

- рекомендації та заходи. Надання конструктивних рекомендацій банкам для усунення виявлених недоліків та запобігання подібним ситуаціям у майбутньому;

- звітність та комунікація. Подання звітів про результати інспекцій банкам та контрольним органам, а також відкрита комунікація зі зацікавленими сторонами.

Ці заходи допомагають забезпечити ефективний нагляд за діяльністю банків, покращуючи їхню стабільність та відповідність вимогам регуляторів.

5. Забезпечення виконання постійного поточного внутрішнього контролю та зовнішнього аудиторського контролю комерційними банками є критичним для забезпечення високого стандарту фінансового здоров'я та дотримання вимог регуляторів. Основні аспекти цього процесу включають:

- внутрішній контроль. Розвиток і впровадження ефективної системи внутрішнього контролю, яка включає в себе процедури, політики та контрольні механізми для виявлення та запобігання можливим ризикам та порушенням;

- зовнішній аудит. Проведення регулярних аудитів банківської діяльності з боку незалежних аудиторських фірм для перевірки відповідності фінансової звітності, дотримання нормативних вимог та виявлення можливих недоліків чи порушень;

- контрольні механізми. Розробка та впровадження контрольних механізмів, які включають в себе моніторинг операцій, перевірку дотримання внутрішніх політик та процедур, а також оцінку ефективності ризик-орієнтованих стратегій;

- виявлення порушень та недоліків. Швидке виявлення та негайне виправлення будь-яких порушень або невідповідностей через систему внутрішнього контролю та аудиторські перевірки;

- стратегічне планування. Розробка стратегічних планів вдосконалення контрольних механізмів та внутрішнього аудиту на основі оцінки ризиків та потреб банку;

- звітність та відповідальність. Подання звітів про результати аудиту та контрольних заходів перед управлінням банку та регуляторами, а також відповідальність за виправлення виявлених недоліків.

Ці заходи допомагають забезпечити високий стандарт фінансового здоров'я банків та зберегти довіру клієнтів та інвесторів.

6. Розроблення та надсилання наглядових інструкцій для банківських установ стосовно впровадження стандартів Базеля III є критичним етапом для підвищення рівня капіталізації та стійкості банків. Основні аспекти цього процесу включають:

- аналіз вимог Базеля III. Ретельний аналіз та розуміння вимог та принципів, визначених в стандартах Базеля III, зокрема щодо капіталу, ліквідності та управління ризиками;

- розроблення інструкцій. Розроблення конкретних інструкцій та рекомендацій для банківських установ щодо впровадження вимог Базеля III в їхню діяльність;

- уточнення внутрішніх політик. Просування банківських установ до вдосконалення внутрішніх політик та процедур з урахуванням вимог Базеля III;

- тренінги та консультації. Надання тренінгів та консультацій для банківських працівників з метою налагодження розуміння вимог Базеля III та їх відповідної імплементації;

- моніторинг та відстеження виконання. Постійний моніторинг виконання банками встановлених вимог та відстеження їхнього прогресу у впровадженні стандартів Базеля III;

- звітність та взаємодія з регуляторами. Забезпечення належної звітності перед регуляторами та взаємодія з ними у процесі впровадження стандартів Базеля III.

Ці кроки сприяють підвищенню рівня капіталізації та стійкості банків, що в свою чергу сприяє зміцненню фінансової стабільності та довіри до банківської системи..

7. Розроблення та надіслання наглядових інструкцій для банківських установ щодо переходу до стандартів міжнародної фінансової звітності, розроблених Міжнародним стандартним організаційним комітетом (IASB), має велике значення для забезпечення відповідності фінансової звітності банків міжнародним стандартам та підвищення її прозорості. Основні етапи цього процесу включають:

- аналіз вимог міжнародних стандартів. Ретельний аналіз та розуміння вимог, встановлених міжнародними стандартами фінансової звітності, що розроблені Міжнародним стандартним організаційним комітетом (IASB);

- розроблення інструкцій для банківських установ. Розроблення конкретних інструкцій та рекомендацій для банківських установ щодо впровадження вимог міжнародних стандартів фінансової звітності в їхню діяльність;

- навчання та консультації. Надання навчання та консультацій для фахівців банківських установ з метою налагодження розуміння та ефективної імплементації вимог міжнародних стандартів фінансової звітності;

- моніторинг та контроль. Постійний моніторинг виконання банками встановлених вимог та відстеження їхнього прогресу у впровадженні стандартів міжнародної фінансової звітності;

- звітність перед регуляторами. Забезпечення належної звітності перед регуляторами щодо виконання встановлених вимог міжнародних стандартів фінансової звітності.

Ці кроки допомагають забезпечити відповідність фінансової звітності банків міжнародним стандартам, що сприяє підвищенню довіри до банківської системи та збільшенню прозорості в її функціонуванні.

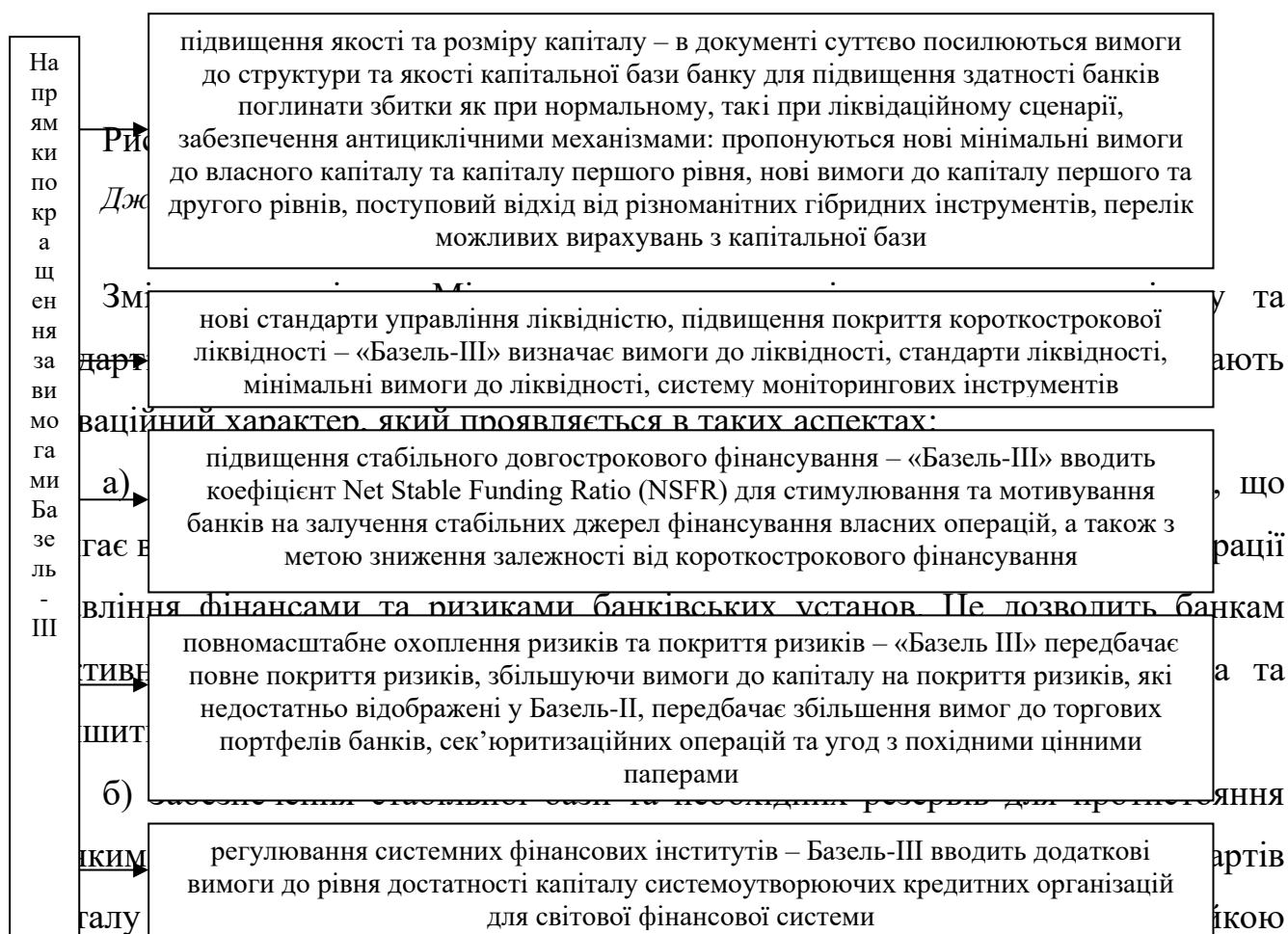
Ці заходи спрямовані на забезпечення прозорості банківської діяльності, що дасть змогу ринку в особі клієнтів повноцінно виконувати свою регулятивну функцію, а банкам прозоро конкурувати між собою.

Слід вказати, що Базель-III не скасовує попередні угоди по капіталу (у межах Базеля-I і Базеля-II), а доповнює їх і спрямований на усунення визнаних міжнародним співтовариством недоліків існуючих стандартів регулювання, таких як недостатній рівень вимог до капіталу банку, можливість включати в капітал гібридні інструменти без обов'язкової їх конвертації або списання на збитки, проциклічність регулювання, не дооцінка ризику по сек'юритизованих активах і ризику на контрагента по операціях з деривативами; недостатність розкриття банками інформації [72, с. 16].

Зміни можна поділити на напрями (рис. 5). Необхідність чіткого графіку запровадження Базель-III пояснюється переходом розроблених Базельським комітетом нормативів з рівня рекомендацій до жорстких вимог до банківських установ. Це означає, що вимоги стають обов'язковими для виконання, а невиконання може призвести до застосування жорстких санкцій з боку регуляторів. Такий перехід від рекомендацій до обов'язкових вимог відображає зростаючу серйозність та значимість впроваджених стандартів для фінансової стійкості та безпеки банківської системи [72, с. 17]. Згідно з рішенням Базельського комітету з банківського нагляду, зміни до Базельських рекомендацій (Базель-III) спрямовані на досягнення наступних основних цілей:

1. Зміцнення міжнародних нормативів з управління капіталом та ліквідністю для створення більш стійкого банківського сектору. Це передбачає встановлення більш жорстких вимог до капіталу та ліквідності, що допоможе зменшити ризики фінансових збоїв та забезпечити стійкість банків у випадку економічних стресових ситуацій.

2. Покращення здатності банківського сектору подолати наслідки фінансових та економічних криз, що допоможе знизити ризик розповсюдження цих проблем з фінансового сектору на реальний сектор економіки. Це досягається шляхом впровадження вимог щодо збільшення резервів капіталу та забезпечення більшої ліквідності в банках, що зробить їх менш уразливими перед фінансовими стресами та кризами.

та відповідальною перед економічними викликами.

в) Можливість формування більш повної, консолідованої картини бізнесу для акціонерів та менеджменту. Це дозволить керівництву банків отримувати більш об'єктивну та зрозумілу інформацію про фінансовий стан установи та її перспективи [72, с. 20].

Отже, роль банківського нагляду залишається незмінною в процесі укріплення банківської системи країни. Адаптація вітчизняного банківського нагляду до міжнародних стандартів відкриває можливість переходу до моделі розвитку банківського сектору, що акцентує увагу на якісних показниках діяльності та спрямована на досягнення довгострокової ефективності. Цей підхід сприятиме забезпеченню стабільності та надійності фінансової системи, а також сприятиме залученню іноземних інвестицій і підвищенню довіри до українських банків.

У травні 2023 року в структурі НБУ був створений Департамент інтегрованого нагляду за банками в рамках посилення контролю над фінансовим

ринком. Цей крок є одним із зобов'язань, передбачених Меморандумом про економічну та фінансову політику України з Міжнародним валютним фондом від 24 березня 2023 року. Новостворений підрозділ буде відповідати не лише за всі функції попереднього департаменту банківського нагляду, а й за контроль над надавачами платіжних послуг з метою забезпечення їх відповідності вимогам Закону «Про платіжні послуги». Обов'язки директора департаменту інтегрованого нагляду за банками, А. Котюжинського, охоплюють кілька ключових аспектів. Серед них:

- забезпечення ефективного проведення інтегрованого банківського нагляду на індивідуальній та консолідованій основі, зокрема контроль за дотриманням встановлених економічних нормативів, з метою гарантування стабільності системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів;

- організація швидкого реагування на порушення законодавства та виявлення ризикових операцій банків, з метою вжиття відповідних заходів впливу;

- проведення аналізу ризиків банків та надавачів платіжних послуг, а також їхніх бізнес-моделей для оцінки їхньої життєздатності;

- забезпечення аналітичної підтримки наглядових процедур;

- організація контролю за дотриманням вимог законодавства з питань аудиту, як внутрішнього, так і зовнішнього;

- участь у формуванні та удосконаленні нормативно-правових актів Національного банку та законодавчих актів України, що регулюють діяльність банків та надавачів платіжних послуг.

Департамент інтегрованого нагляду за банками, який є частиною «Пруденційного нагляду», підпорядкований заступникові голови Національного банку, Д. Олійнику. У квітні 2023 року Національний банк України оголосив про реорганізацію департаменту банківського нагляду. Згідно з прийнятим рішенням, цей департамент припиняє своє існування, а на його місце створюється новий департамент інтегрованого нагляду за банками, який має подібні функції. Також планується створення відокремленого відділу, який буде займатися моніторингом осіб, що мають зв'язки з банками. У зв'язку з цією реорганізацією, директорка

департаменту банківського нагляду, Н. Дегтярьова, була звільнена з посади. Закінчення реорганізації та відокремлення відділу моніторингу планувалося до кінця вересня 2023 року з метою забезпечення адекватної незалежності цього напрямку [25].

Важливим аспектом є те, що у жовтні 2021 року Європейська комісія внесла пропозиції з оновлення Регламенту про капітальні вимоги (CRR III) та Директиви про капітальні вимоги (CRD VI), як частину завершення Базель III. Ці реформи відіграють вирішальну роль у зміцненні глобальної позиції, конкурентоздатності та економіки банківського сектора в Європі [93].

Початок впровадження змін у рамках Базель III відбувся 1 січня 2023 року після річного відтерміну. Ці зміни передбачають поетапне впровадження протягом наступних п'яти років і спрямовані на подальше удосконалення основних принципів, закладених у Базель II та Базель I. Вони зачіпають кожен банк, проте вплив залежатиме від характеру, масштабів і географії їх діяльності. Одним з ключових аспектів Базель III є потреба фінансових установ збирати значні обсяги даних про свою діяльність для аналізу ризиків, забезпечення виконання встановлених обмежень і регулярного звітування перед відповідними органами з метою підтвердження відповідності [102].

Базель III є міжнародним регулятивним стандартом, спрямованим на зниження ризиків у банківському секторі та зміцнення контролю та нагляду. Цей стандарт ґрунтується на трьох основних принципах:

1. Підвищені мінімальні вимоги до капіталу (Стовп 1). Базель III збільшує обсяг капіталу, необхідного для банків, з метою забезпечення більшої стійкості фінансової системи.

2. Процес наглядової перевірки (Стовп 2). В рамках Базель III вдосконалено механізми управління ризиками та капіталом на рівні всього банку, щоб підвищити його стійкість до можливих викликів.

3. Посилення вимог до розкриття інформації (Стовп 3). Банки зобов'язані забезпечити більшу прозорість та розкриття інформації з метою дотримання норм Базель III та забезпечення довіри в систему [16].

Пропозиція CRR3 націлена на впровадження ряду нових пруденційних заходів, включаючи строгіші та більш вразливі до ризиків методики оцінки кредитного, ринкового та операційного ризиків. Також передбачається встановлення додаткових обмежень на використання внутрішніх моделей для оцінки ризиків. Основною метою CRR3 є підвищення фінансової стабільності банківського сектору Європейського Союзу, враховуючи його специфіку та роль у фінансуванні відновлення та трансформації економіки ЄС.

Оновлення в рамках Базель IV включають наступне:

- перероблена стандартизована методика визначення кредитного ризику, з пропозицією впровадження різних рівнів капіталу для різних рівнів ризику для портфелів зі зниженим рівнем дефолту;
- встановлено мінімальний рівень використання внутрішніх моделей для розрахунку капіталових вимог, щоб уникнути систематичних помилок;
- переглянута структура операційного ризику для поліпшення її ефективності;
- запроваджено новий стандартизований підхід до оцінки кредитного ризику (SA-CR), який включає більш деталізоване розподілення по класах ризику та переглянуті пруденційні ваги;
- введено новий клас ризику для управління спеціалізованими кредитними ризиками;
- змінено підходи до оцінки ризику на основі внутрішніх рейтингів;
- визначено вразливість державних суб'єктів, регіональних та місцевих органів влади як нового класу ризику «PSE-RGLA» згідно загальних корпоративних вимог;
- встановлено мінімальні вимоги до вхідних даних для визначення мінімальних рівнів внутрішніх оцінок, таких як ймовірність дефолту (PD), збиток від дефолту (LGD), ризик дефолту (EAD) у рамках IRB. Проте, суверенні ризики виключаються з застосування нових вимог до вхідних даних [109; 121].

З урахуванням того, що CRR3 має прямий вплив на капітальні вимоги для банківської діяльності та продуктів з 2025 року, установи повинні негайно внести

скориговані прогнози на тривалий трирічний період. Цей процес потребує проведення Процесу оцінки достатності внутрішнього капіталу (англ. Internal Capital Adequacy Assessment Process, ICAAP) для забезпечення адекватності капіталу. Також важливо врахувати, що криптоактиви включені до пруденційної системи, і до кінця 2025 року буде проведена оцінка необхідності впровадження спеціальних пруденційних заходів для операцій з ними [121]. Депутати Європарламенту також висунули пропозицію щодо введення проміжних коефіцієнтів ризику в розмірі 1250% до грудня 2024 року. Це передбачає, що банки мають буде зберігати 1 євро в резервах на кожен євро в криптоактивах. Депутати також закликали Європейську комісію до червня 2023 року опублікувати законодавчі пропозиції щодо встановлення спеціального пруденційного режиму для криптоактивів [122]. В рамках переходу до більш стійкої економіки ризик, пов'язаний з екологічними, соціальними та управлінськими аспектами (ESG), був внесений у пруденційну систему. Банки мають розробити плани переходу відповідно до цієї системи, яка повинна враховувати зобов'язання щодо сталого розвитку, що банки беруть на себе відповідно до інших частин законодавства Союзу, таких як Директива про корпоративну звітність про сталий розвиток (CSRD). Органи банківського нагляду будуть контролювати, як банки управляють ризиками ESG, та включатимуть аспекти ESG у контексті щорічної наглядової оцінки (SREP) [109]. Для забезпечення більшої згуртованості в наглядовій звітності та розкритті інформації, Європейський банківський орган (EBA) має публікувати дані, що подаються установами, у централізованому форматі. У майбутньому можуть бути впроваджені додаткові регулятивні зміни, такі як вимоги щодо розкриття інформації про клімат від Комісії з цінних паперів і бірж США (SEC) та концепція так званої зеленої таксономії [16].

Банки повинні адаптувати свої ІТ-системи для збору та аналізу даних ESG. Багато з них ще не мають повного підходу до інтеграції цих даних у свою звітність про ризики. Розпочавши розробку стратегічної бази даних і технологій ESG, банки зможуть краще оцінити ризики та можливості цих аспектів, що впливають на їх фінансові показники [121]. Важливість екологічних, соціальних та управлінських

аспектів зростає, оскільки банки відчувають відповідальність у цих сферах, а також стикаються з новими регулятивними вимогами, що вимагають від них виконання стандартів та аналізу майбутніх тенденцій [73, с. 146]. Отже, вимоги CRR3 змушують банки та інвестиційні компанії включати екологічні ризики до своєї системи управління ризиками. Ними потрібно ідентифікувати, оцінювати та управляти ризиками, що впливають зі зміни клімату, природних катастроф та інших аспектів навколишнього середовища. Проте, для забезпечення відповідності стандартам розкриття інформації необхідно розробити технічні норми щодо розміру та складності даних установи.

З метою підвищення прозорості та нагляду, Європейський банківський орган (ЄБА) розробляє наглядові дані на платформі європейської централізованої інфраструктури (EUCLID), за допомогою якої фінансові установи будуть надавати ключові дані та показники для доступу різним зацікавленим сторонам.

Оновлена структура CRR встановлює посилені вимоги до обробки та розкриття даних, що може потребувати додаткових зусиль та ресурсів для збору, обробки та представлення інформації. Однак ця система також забезпечує більшу чутливість до різноманітних ризиків, ефективно враховуючи особливості різних категорій та механізми зниження ризиків, де це можливо. Такий підхід сприятиме покращенню узгодженості вимог до капіталу та зробить фінансову систему Європейського Союзу надійнішою [94; 118].

Підвищення вимог до капіталу є глобальною тенденцією, і важливо дослідити досвід окремих країн у впровадженні нових регуляторних стандартів. Опитування проведене компанією EY показує значні розбіжності в готовності та підходах до впровадження принципів Базель III. Це пояснюється тим, що регулятори зазвичай звертають більше уваги на контроль лише після банкрутства банків у країні. Реалізація капітальних реформ ускладнюється і стає більш витратною, а дві головні проблеми в цьому процесі відзначаються як дані та технології [16].

Напруженість відображається в різних підходах регуляторів до завершення оновлень Базельської бази. У 2021 році Європейський Союз, Великобританія та

Сполучені Штати оприлюднили свої плани впровадження Basel III у листопаді 2022 та серпні 2023 року відповідно. Різниця в підходах між країнами вже стала очевидною. ЄС широко транспонує правила Базеля III, враховуючи особливості, і застосовує їх до багатьох кредитних установ. У той час як США обмежуються меншою кількістю банків, яким застосовуються міжнародні стандарти. Більше того, США встановлюють суворі обмеження на використання внутрішніх моделей кредитних ризиків, хоча в інших аспектах вони відхиляються від Базельських стандартів, зокрема, вимог до капіталу для ринкового ризику [91; 119].

Британські банки зазнають величезного прогресу у виконанні вимог Базеля III, що випереджає європейські та американські банки. Однак цей прогрес не пройшов без витрат: витрати на дотримання регулятивних вимог прогнозуються досягти 7 мільярдів фунтів стерлінгів на ринку Великобританії та Європи.

Незважаючи на досягнутий прогрес, опитування показало, що 83% британських банків та 67% європейських банків ще не визначилися зі своїм підходом до розподілу впливу на капітал стандартизованого мінімального рівня, встановленого реформами Базеля III – ключової вимоги положення. Ймовірно, що стандартизований рівень не буде застосований у США.

Найважливішою проблемою для успішного впровадження реформи Базель III була визнана якість і доступність даних. За результатами моніторингу, 60% банків у Великобританії та 33% європейських банків відзначили це як ключову проблему [103; 119]. Погляди банків на Реформи Базеля 3 різняться. Деякі відносяться до них з невеликим ентузіазмом відповідності, у той час як інші, зокрема глобальні системно важливі банки (G-SIB), бачать значні переваги для свого бізнесу. Внесення змін до банківської системи є складним, дорогим і стає все більш витратним. Одна чверть банків витрачає понад 100 мільйонів доларів США на Фундаментальний огляд торгової книги (FRTB). Головні витрати припадають на дані та технології, особливо на автоматизацію та хмарні обчислення. Крім того, банки повідомляють про значні відмінності у впливі на капітал, включаючи як збільшення, так і зменшення капіталу в різних категоріях ризику [101]. Однією з сфер, що може спричинити ускладнення, є невідповідність між різними наборами

даних. Якість даних є критичною для забезпечення точності звітності. Неспівпадіння даних може призвести до появи помилок у кінцевому звіті. Тому важливо докладати уваги до перевірки та адаптації даних до необхідного формату, що може бути викликаним завданням. Банкам розумно розглянути можливість використання спеціалізованих інструментів для забезпечення високої якості даних та точності звітності [120].

Єдність у впровадженні регулятивних вимог у різних країнах є критичною: це допомагає не лише вирішити системні проблеми у банківському секторі, але й сприяє створенню рівних конкурентних умов.

Витрати також є суттєвим аспектом, і існують значні відмінності у досвіді банків щодо витрат, пов'язаних з впровадженням реформ Базеля III. Дві третини (67%) британських банків зазначають зростання витрат на реформи Базеля III за останні 12 місяців, порівняно з лише 22% європейських банків та 57% банків США, які повідомляють про збільшення витрат [102; 103].

За останніми даними Базельського комітету, мінімальні вимоги до великих європейських банків збільшаться на 15,9% після повного впровадження реформ, у порівнянні зі зниженням на 3,9% для банків у решті світу. Підвищення частоти банківських криз також підкреслює важливість ефективного та ефективного нагляду в різних аспектах. Ключовим елементом нагляду є забезпечення того, щоб банки мали ефективне та надійне управління ризиками [121].

Важливо відзначити, що вже впроваджені реформи Базеля III допомогли захистити світову банківську систему та реальну економіку від серйозної банківської кризи. Широка згода, підтверджена Групою керівників, керівників і нагляду, стосовно критичної важливості впровадження всіх аспектів Базеля III у повному обсязі, послідовно та якнайшвидше для всіх країн [16; 105].

Висновки до розділу 3

Під час виконання Угоди про асоціацію Україна стикається з постійним оновленням європейського законодавства у сфері банківської діяльності, яке має відповідати актуальним викликам та інтеграційним процесам у ЄС. Зобов'язання,

що були прийняті Україною, потребують значних змін, а внаслідок цього процес гармонізації законодавства України та ЄС протікає повільніше, ніж було заплановано.

Майбутнє розвитку Базельських стандартів передбачає постійне оновлення та перегляд з метою адаптації до змін у банківському секторі та зусиль щодо підвищення резистентності та стабільності світової фінансової системи. Серед ключових напрямів та подій, що можуть вплинути на майбутнє Базельських стандартів, можна виокремити наступне:

1. Кліматичні зміни та стійкий розвиток. Роста усвідомлення необхідності інтеграції екологічних, соціальних та корпоративних аспектів (ESG) у банківське регулювання та контроль.

2. Цифровізація. Стрімкий розвиток технологій змінює фінансовий сектор, що може суттєво вплинути на банківське регулювання та контроль. Базельський комітет створив спеціальну групу для дослідження впливу фінтеху та інших цифрових інновацій на регуляторну та наглядову діяльність.

3. Міжнародна взаємодія та координація. Зважаючи на глобальний характер фінансової системи, важливе міжнародне співробітництво та узгодження дій у сфері регулювання та нагляду.

4. Актуальні оновлення Базельських норм. Очікується, що оновлення та перегляди Базельських стандартів продовжаться, вони будуть відображати нові ризики та вразливості фінансової системи, а також можуть включати нові підходи до управління ризиками та контролю.

Сучасна Базельська угода є кульмінацією тривалого процесу удосконалення банківського регулювання в Європейському Союзі, започаткованого відповідно до фінансової кризи. Впровадження нових норм дозволило підвищити надійність банківського сектору, що забезпечує більш ефективну реакцію ЄС на виклики, такі як пандемія COVID-19 та економічні труднощі, спричинені воєнним станом в Україні. Ці правила також спрямовані на підтримку екологічного та цифрового переходу, зміцнюючи банківську систему, яка може забезпечити фінансування для реального сектору економіки, домогосподарств та окремих громадян. Базель III

спрямований на зміцнення стабільності на міжнародному фінансовому ринку, збільшуючи стійкість банків до економічних збурень і сприяючи ефективнішому протистоянню майбутнім фінансовим кризам.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження порівняльно-правового аспекту банківського нагляду в Україні та ЄС дозволило зробити наступні висновки:

1. Основу системи державного регулювання у банківській сфері складає банківський нагляд, який охоплює контроль різних аспектів діяльності банків на всіх етапах їхнього існування, включно з створенням, функціонуванням, реорганізацією та ліквідацією. Банківське регулювання можна розглядати як комплексне явище, що поєднує в собі функції державного управління та управлінської діяльності. З одного боку, це інструмент впровадження державної політики, а з іншого боку, це специфічна діяльність, що передбачає використання власних методів, способів та форм реалізації.

У широкому розумінні банківський нагляд є цілеспрямованою діяльністю, яку проводить відповідний уповноважений орган держави з питань банківського нагляду та контролю. Його основна мета полягає в забезпеченні постійного контролю за дотриманням банками законодавчих норм і встановлених правил, спрямованому на підтримання стабільності національної банківської системи, грошової одиниці, а також захисту інтересів вкладників та кредиторів банків. Банківський нагляд є невід'ємним компонентом системи регулювання банківської діяльності, який передбачає активні та систематичні заходи Національного банку України щодо забезпечення дотримання законів та встановлених нормативів банками та іншими фінансовими установами, що перебувають під його наглядом.

2. Банківський нагляд в Україні базується на низці нормативно-правових актів, які регулюють діяльність банків та діяльність Національного банку України у цій сфері. Ключовими документами, що визначають положення та процедури банківського нагляду, є: Конституція України, Закон України «Про банки та

банківську діяльність», Закон України «Про Національний банк України», нормативно-правові акти НБУ, міжнародні стандарти та угоди.

Правова база, яка регулює банківський нагляд в Україні, в цілому відповідає європейським нормам і постійно вдосконалюється з урахуванням вимог Базельського комітету та за підтримки міжнародних фінансових організацій. Проте, основні проблеми банківського нагляду в Україні виникають через недостатню розробку нормативних документів та неефективну реалізацію їх положень. Це може включати недоліки у механізмах контролю, нестачу ресурсів для ефективного нагляду, а також відсутність чітких та прозорих процедур для врегулювання ситуацій, що виникають у банківській сфері. Для забезпечення ефективності банківського нагляду в Україні необхідно зосередити зусилля на вдосконаленні нормативної бази, поліпшенні якості контролю та забезпеченні належних ресурсів для здійснення нагляду. Саме таким чином можна домогтися високого рівня стійкості та надійності банківської системи України.

3. З інституційної точки зору країни відрізняються підходами до організації наглядових структур та ролі центрального банку в цих структурах. Виділяють такі категорії: країни, де наглядову діяльність здійснює виключно центральний банк, наприклад, Україна, Ісландія, Іспанія, Великобританія, Італія, Нідерланди та інші; країни, де наглядова діяльність проводиться спільно центральним банком та іншими органами, як-от Швейцарія (де Центральний банк співпрацює з банківською комісією), Німеччина (де Бундесбанк співпрацює з Федеральною службою кредитного контролю), Франція; країни, де наглядова діяльність не здійснюється центральним банком, а іншими органами, такими як Данія, Люксембург, Швеція, Австрія, Фінляндія, Норвегія та інші.

Порівняльно-правовий аналіз вимог законодавства України та Європейського Союзу в сфері банківського нагляду є важливою задачею для визначення відповідності українських законів міжнародним стандартам і рекомендаціям ЄС у цій сфері. Україна, як країна, що прагне наблизити своє законодавство до європейських стандартів, активно впроваджує норми та принципи, що визначені в законодавстві ЄС. Одним з ключових аспектів, який

відображається в законодавстві обох сторін, є набір правил та процедур, що регулюють функціонування та нагляд за банківською системою. Ці вимоги включають механізми забезпечення фінансової стабільності, захисту вкладників, регулювання банківської діяльності та інші аспекти.

4. Законодавство України про банківський нагляд складається з таких нормативно-правових актів, як Закон «Про банки і банківську діяльність», нормативні акти Національного банку України та інші супутні документи. Ці документи встановлюють правила діяльності банків, вимоги до їх капіталізації, ліквідності, управління ризиками та проведення регулярного аудиту.

Законодавство Європейського Союзу у сфері банківського нагляду базується на таких документах, як Директива про банківську діяльність та Директива про капітал. Ці документи встановлюють європейські стандарти щодо управління ризиками, капіталізації, ліквідності, а також вимоги до звітності та дисципліни на ринку. Порівняльно-правовий аналіз цих документів дозволяє виявити спільні та відмінні риси в законодавстві України та ЄС, а також визначити напрямки подальших зусиль для гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами у сфері банківського нагляду. Такий аналіз сприяє визначенню конкретних дій, необхідних для поліпшення відповідності українського законодавства європейським вимогам та забезпечення ефективності банківського нагляду в контексті міжнародних стандартів.

5. У 2014 році Україна визначила основною метою своєї зовнішньої політики поглиблення інтеграції з Європейським Союзом і подальше входження до ЄС у якості її держави-члена. У тому ж році було підписано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. З метою виконання положень Угоди про асоціацію Україна зобов'язалась, у тому числі, гармонізувати своє законодавство із законодавством ЄС у різних напрямках. Одним з таких напрямів стала система банківського права України. В даний момент українське законодавство, яке регулює діяльність банківських установ, відповідає рекомендаціям Базельського комітету з банківського нагляду. Ці рекомендації є

основними міжнародними стандартами у галузі банківського регулювання та нагляду. Вони визначають принципи та вимоги до капіталу, ліквідності, управління ризиками та інші аспекти з метою забезпечення стабільності та надійності банківської системи. Ці рекомендації розробляються Базельським комітетом з банківського нагляду. Впровадження рекомендацій Базель I та Базель II у банківський сектор України, починаючи з середини 1990-х років, відзначилося як важливий етап у процесі модернізації банківського регулювання та нагляду відповідно до міжнародних стандартів. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, наша країна зобов'язалася впроваджувати міжнародні стандарти регулювання та нагляду в банківському секторі через імплементацію рекомендацій Базельського комітету Національним банком України. У процесі впровадження цих стандартів було зміцнено вимоги до капіталу банківських установ, включаючи розробку нової структури регулятивного капіталу банку та зміни вимог до мінімального обсягу капіталу 1-го і 2-го рівнів, а також нормативів покриття ліквідності. У наступні роки Національному банку України необхідно буде адаптувати внутрішнє банківське законодавство відповідно до рекомендацій Базель III та Базель IV.

6. Протягом останніх років в Україні здійснено суттєві зміни в області вдосконалення системи банківського нагляду та регулювання, наближаючи її до міжнародних стандартів та практик. Однак, попри досягнутий прогрес, все ще існують численні нерозв'язані питання та недоліки, серед яких основними є:

- недосконалість контролю за наявністю у банків адекватних систем управління ризиками, що не дозволяє ефективно запобігати та управляти потенційними ризиками;

- низький рівень практичної реалізації пруденційних вимог, особливо щодо проведення операцій з інсайдерами та дотримання нормативів великих кредитних ризиків, що може призводити до нестабільності в банківській системі;

- відсутність належного контролю за наявністю у банків положень, практики та процедур, спрямованих на протидію відмиванню доходів, набутих злочинним шляхом, що підвищує ризики фінансових злочинів.

Для подальшого поліпшення системи банківського нагляду та регулювання в Україні необхідно зосередитися на вирішенні цих ключових проблем, зміцнюючи контрольні механізми та впроваджуючи ефективніше регулювання банківської діяльності.

З метою вдосконалення банківського нагляду в контексті переходу до міжнародних стандартів, рекомендується прийняти наступні заходи: 1) удосконалення процедури ліцензування банківської діяльності передбачає впровадження комплексу заходів для забезпечення більшої прозорості та відповідності міжнародним стандартам; 2) запровадження постійного моніторингу діяльності вітчизняних комерційних банків, включаючи оцінку їх фінансового стану, є ключовим кроком у забезпеченні фінансової стабільності та відповідності міжнародним стандартам; 3) здійснення постійного контролю за дотриманням нормативів банківської діяльності та чинного законодавства є критично важливим для забезпечення стабільності та надійності банківської системи; 4) впровадження системи постійних інспекційних перевірок банківської діяльності є ключовим кроком у забезпеченні ефективного контролю за фінансовою стійкістю та дотриманням нормативних вимог у банківській сфері; 5) забезпечення виконання постійного поточного внутрішнього контролю та зовнішнього аудиторського контролю комерційними банками є критичним для забезпечення високого стандарту фінансового здоров'я та дотримання вимог регуляторів; 6) розроблення та надсилання наглядових інструкцій для банківських установ стосовно впровадження стандартів Базеля III є критичним етапом для підвищення рівня капіталізації та стійкості банків; 7) розроблення та надіслання наглядових інструкцій для банківських установ щодо переходу до стандартів міжнародної фінансової звітності, розроблених Міжнародним стандартним організаційним комітетом, має велике значення для забезпечення відповідності фінансової звітності банків міжнародним стандартам та підвищення її прозорості тощо. Внаслідок впровадження міжнародних стандартів Базель III та Базель IV, що посилюють резерви фінансових установ для боротьби зі стресами, передбачається підвищення стійкості фінансової системи в цілому та підвищення рівня

капіталізації банків. Це є важливим кроком для України, оскільки допоможе забезпечити стабільність фінансового сектору у контексті євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика : навч. посібн. Тернопіль : Карт-бланш, 2018. 278с.
2. Базельський комітет банківського нагляду. Третя Базельська угода (Third Basel Accord). URL: <http://www.bis.org>.
3. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. Київ. : ЦНД НБУ : Знання, 2019. 504 с.
4. Банківський нагляд у ЄС. URL: <https://stakeholder.com.ua/expertise/bankivskij-naglyad-u-yes.html> ByStakeholder оп 21/06/2016
5. Банківські показники / Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/banks/stat/count/>
6. Блащук-Дев'яткіна Н., Себестянович І. Базельський комітет та його роль в регулюванні банківської діяльності. *Молодий вчений*. 2020. № 4. С. 286-289.
7. Бордюк О. Системи банківського нагляду зарубіжних країн. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/996?view=material.
8. Вавдіюк Н. С., Корецька Н. І. Банківське регулювання та нагляд : навч. посіб. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. 336 с.
9. Вавдіюк Н. С., Корецька Н. І. Теоретичні основи банківського регулювання та нагляду. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2017. №14. С. 26-41.
10. Волкова В. В., Волкова Н. І. Розвиток системи страхування кредитних ризиків банків. *Економіка і організація управління*. 2023. №2(50). С. 86-95.
11. Ганзюк С.М. Лінькова А.В. Особливості функціонування проблемних банків в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 8 (35). С. 11-14.
12. Гегенхаймер Г. Закон «Про комерційні банки»: основні розділи та положення. Зб. матеріалів семінару «Закон про комерційні банки та його роль

- в забезпеченні умов ефективної банківської діяльності в Україні». 4-5 червня. Київ. : Пуща-Озерна (Україна), 1999.
- 13.Гудзь Т. П. Банківський нагляд : навч. посібн. Київ : Ліра, 2018. 380с.
- 14.Диба М. І. Модернізація системи банківського регулювання та нагляду в глобальному середовищі : колект. монографія / М. І. Диба, Л. В. Конопатська, М. П. Гойванюк. Київ. : КНЕУ, 2015. 398 с.
- 15.Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. Вокс Україна. 09.06.2022. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voennogo-stanu>
- 16.Дудукалова О. С., Матвієнко Г. А. Впровадження Базель III для збільшення стійкості банківської системи: особливості та нововведення. *Економіка та суспільство*. 2024. №57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3393/3320>
- 17.Енциклопедія банківської справи України / В. С. Стельмах, В. Б. Альошин, А. М. Мороз [та ін.] ; [голов. наук. консультант А. М. Мороз]. Київ. : Молодь : Ін Юре, 2021. 680 с.
- 18.Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. Київ. : Т-во «Знання», КОО; Львів : Вид-во Львів. банківського ін-ту НБУ, 2022. 566 с.
- 19.Кабінет Міністрів України. Постанова від 25 жовтня 2017 р. № 1106 «Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-p#Text>
- 20.Кабінет Міністрів України. Система моніторингу виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Інформаційно-аналітична система «Пульс Угоди». URL: <http://pulse.eu-ua.org>

- 21.Кізілова К.О., Нямцу А.О., Чечкіна К.О. Особливості процедури банківського нагляду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №12. С. 262-264.
- 22.Конопатська Л. В. Банківський нагляд : навч. посібн. / Л. В. Конопатська, К. С. Раєвський. Київ. : КНЕУ, 2018. 336 с.
- 23.Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
- 24.Костенко В.В. Теоретичні аспекти банківського нагляду в Україні: сутність та його види. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2015. №7. С. 704-708.
- 25.Котюжинський очолив в НБУ департамент інтегрованого нагляду за банками. URL: <https://finclub.net/ua/news/kotiuzhynskyi-ocholyv-v-nbu-department-intehrovanoho-nahliadu-za-bankamy.html>
- 26.Лінтур І. В. Тенденції розвитку банківського нагляду та регулювання в Україні та світі. *Агросвіт*. 2015. № 16. С. 58-62. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/16_2015/12.pdf
- 27.Лобозинська С. М. Інституційні моделі регулювання зарубіжних банківських систем. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/93f1caad-e491-47a6-8ccb-121913418f3d/content>.
- 28.Мамедов С.Г. Підвищення ефективності нагляду в контексті реструктуризації банків. *Вісник університету банківської справи*. 2017. № 1 (28). С. 60-64.
- 29.Мельник П.В. Банківські системи зарубіжних країн : підручник / П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул, О.Д. Гордей. Київ.: Алерта, 2018. 586 с.
- 30.Міщенко В. та ін. Банківський нагляд: навч. посібник. Київ, 2021. С. 47-48.
- 31.Міщенко Т. Б. Сучасні моделі банківського нагляду та напрямки їх розвитку. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/81587908.pdf>

- 32.Мозговий О., Павлюк О. Формування концепції ризик-орієнтованого банківського нагляду в країнах Центральної та Східної Європи. *Міжнародна економічна політика*. 2020. №1-2. С. 137-152.
- 33.Національний банк України. Рішення Правління НБУ «Про затвердження планів імплементації законодавства ЄС на виконання Угоди про асоціацію» від 05.04.2017 № 207рш.
- 34.Національний банк України. Центробанки Польщі та Литви допоможуть Національному банку України імплементувати Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. 2021. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/tsentrobanki-polschi-ta-litvi-dopomojut-natsionalnomu-banku-ukrayini-implementuvati-ugodu-pro-asotsiatsiyu-mij-ukrayinoyu-ta-yes>
- 35.НБУ почне впроваджувати Базельські принципи в банківський нагляд до кінця березня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/nbu-nachnet-vnedryat-bazelskie-printsipy-1454334347.html>
- 36.Огляд банківського сектору України. URL: <https://bank.gov.ua/>
- 37.Організація, форми та методи банківського нагляду і регулювання. URL: http://studopedia.net/8_13692_organizatsiya-formi-ta-metodi-bankivskogo-naglyadu-i-regulyuvannya.html.
- 38.Основні принципи ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи). URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>
- 39.Основні принципи ефективного банківського нагляду. Національний банк України: веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Basel_Core_principles_2012.pdf
- 40.Павлюк О.О. Предмет банківського нагляду в глобальному фінансовому просторі. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №35. С. 12-15.
- 41.Пасічник В. В. Банківський нагляд: правові засади та проблеми здійснення. *Банківське право України / Під заг. ред. А. О. Селіванова*. Київ. : ВД «Ін Юре», 2020. 340с.

42. Пігуль Н. Г., Журавка О. С., Рябушка Л. Б. Особливості організації вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2023. №8. С. 248-252.
43. Показники діяльності банків. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2024-01/>
44. Положення про затвердження положення про валютний нагляд від 03.01.2019 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#Text>
45. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу від 19.05.2020 № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
46. Положення про здійснення інспекційних перевірок від 28.12.2017 № 145. URL: https://ips.ligazakon.net/document/PB17219?ed=2017_12_28
47. Положення про здійснення Національним банком України безвиїзного банківського нагляду від 06.12.2018 № 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0135500-18#Text>
48. Положення про ліцензування банків : затверджено Постановою Правління НБУ 22.12.2018 р. № 149. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text>.
49. Правила подання статистичної звітності до центрального банку від 13.11.2018 № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0120500-18#Text>
50. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. С. 30.
51. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
52. Про використання банками хмарних послуг в умовах воєнного стану в Україні: Постанова Правління НБУ від 08.03.2022 р. № 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0042500-22#Text>
53. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України № 2180-IX від 1 квітня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text>

- 54.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#top>
- 55.Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова Правління НБУ від 25.02.2022 р. № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#Text>
- 56.Про діяльність банків у територіальних громадах, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні): Постанова Правління НБУ від 05.05.2022 р. № 94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0094500-22#Text>
- 57.Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
- 58.Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова від 19.05.2020 р. № 65 / Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
- 59.Про затвердження Указу Президента України про введення воєнного стану в Україні: Закон України № 2102-IX від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
- 60.Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. С. 238.
- 61.Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 24.02.2022 р. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0022500-22#Text>
- 62.Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 року № 1591-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2023, № 10-11, ст.26

- 63.Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20220401#Text>
- 64.Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Постанова Правління НБУ від 24.02.2022 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
- 65.Про складання та подання фінансової звітності в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 07.03.2022 р. № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0041500-22#Text>
- 66.Про страхування: Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
- 67.Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 3-4, ст.10
- 68.Пугач А. М., Демчук Н. І. Державне регулювання банківського сектору в умовах економічної кризи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. №22. Ч. 3. С. 38-41. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/22_3_2018ua/11.pdf
- 69.Регулювання діяльності комерційних банків за допомогою економічних нормативів. Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/25156/>
- 70.Річний звіт Національного банку України 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf?v=4
- 71.Романишин В. О. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посібн. / В. О. Романишин, Ю. М. Уманців. Київ. : Атіка, 2015. 480 с.
- 72.Руда О. Л. Банківський нагляд та його вплив на банківську систему України. *Агросвіт*. 2022. № 5-6. С. 15-23.
- 73.Савчук С. С. Міжнародно-правові стандарти банківської діяльності : монографія. Київ-Одеса. : Фенікс, 2019. 258 с.
- 74.Сідак М.В., Кинів Б.Ю. Порівняльний аналіз правових засад інституту достатності капіталу кредитних інститутів у Європейському Союзі та країнах

- Східної Європи. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 1. С. 198–202. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/1_2013.pdf
75. Стратегія Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192>
76. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf
77. Суржинський М. Поняття і сутність банківського регулювання та банківського нагляду в Україні. *Юридичний журнал*. 2004. №8. : <http://jus1inian.com.ua/artide.php?id=1365>
78. Теорія та практика адаптації законодавства України про банківську діяльність до законодавства Європейського Союзу : монографія / О.А. Музика-Стефанчук та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. О.А. Музики-Стефанчук. Київ : Самміт-Книга, 2016. 263 с.
79. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
80. Устинова І., Полторацька Ю. Міжнародні практики організації банківської моделі для реформування банківського нагляду в Україні. *Юридичний вісник*. 2017. №1 (42). С. 86-91.
81. Фукс Н. А. Правові засади банківського регулювання та нагляду в Україні в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 98-101.

82. Холодна Ю. Є. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посібн. Харків. : ВД «ІНЖЕК», 2013. 142 с.
83. Хрустальова Ю.С. Зарубіжний досвід адміністративно-процедурного регулювання у банківській сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №9. С. 478-484.
84. Центр Разумкова. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Київ, 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf
85. Швед В. В. Банківське регулювання та нагляд. Сутність та значення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2015. № 11(5). С. 124-127.
86. Шевченко А. Ю. Зарубіжний досвід функціонування органів банківського нагляду. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 4 (10). С. 107-114.
87. Шевченко К. Банківська система працює надійно і стабільно попри війну. Чому це не диво та що буде далі? *НВ.Бізнес*. 2 трав. 2022 р. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/kirilo-shevchenko-valyutniy-kurs-cini-tastabilnist-bankivskoj-sistemi-v-ukrajini-50238688.html>
88. Штогрін К.В. Проблеми гармонізації законодавства України і ЄС у сфері банківського права. *Молодий вчений*. 2021. №11 (99). С. 36-41.
89. Щуревич О. І. Система банківського регулювання та нагляду: сутність і характеристика елементів. *Актуальні питання, проблеми та перспективи регулювання міжнародних економічних відносин* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2016. С. 123–125.
90. Barth J., Gan J., Nolle D. Global Banking Regulation & Supervision: What Are the Issues and What Are the Practices? 2003. URL: http://www.ckgsb.edu.cn/Userfiles/doc/BARTHnone%20gan_bood.pdf
91. Berrigan John (2023) Basel III in the European Union. *International banker*. URL: <https://internationalbanker.com/banking/basel-iii-in-the-european-union>
92. Bestmann U. Finanz – und Birsenlexikon / U. Bestmann. 4. Auflage. – Minchen : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000. 934 s.

93. BIS Annual Economic Report (2023). Chapter II. Monetary and fiscal policy: safeguarding stability and trust. BIS. URL: <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2023e2.htm>
94. Chebib Jared (2023) As the Basel deadline nears, are banks up for the challenge? Ernst & Young Global Limited. URL: https://www.ey.com/en_pl/banking-capital-markets/as-the-basel-deadline-nears-are-banks-up-for-the-challenge
95. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms dated 28/06/2021. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj>
96. Directive 2013/36/EU on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms (CRD IV). The European Parliament and the Council. 2006. URL: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm
97. Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms / The European Parliament and the Council. 2006. URL: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm
98. Eatwell J. The New Palgrave Dictionary of Money & Finance (in 3 volumes) / J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman (Eds.). Volume 1. London : Macmillan Press Limited, 1992. 865 p.
99. European Commission. Press release. Banking Package 2021: new EU rules to strengthen banks' resilience and better prepare for the future. Brussels, 2021.
100. Evolving Banking Regulation. KPMG International. 2015. URL: www.kpmg.com.
101. Galand Vincent (2023) Looking ahead to the Capital Requirements Regulation version 3 (CRR3). Ernst & Young Global Limited. URL: https://www.ey.com/en_lu/banking-capital-markets/looking-ahead-to-the-capital-requirements-regulation-version-3

102. Goranitis Dimitrios (2023). European Council: Implementation of the Basel III reforms. Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/ro/en/pages/risk/articles/european-council-implementation-basel-iii-reforms.html>
103. Graham Sarah (2023) UK and European banks progress Basel III reform programmes despite rising regulatory compliance costs and data challenges Ernst & Young Global Limited. URL: https://www.ey.com/en_gl/news/2023/05/uk-and-european-banks-progress-basel-iii-reform-programmes-despite-rising-regulatory-compliance-costs-and-data-challenges
104. Grill W., GrauNd L., Ellen R. (Hrsg.). Gablers Bank, in 4 Bänden. Band: A-D. 11. Auflage. Wiesbaden: Gablers Verteg, 1996. 474 S.
105. Hernández de Cos Pablo (2023) Reflections on the 2023 banking turmoil. BIS. URL: <https://www.bis.org/speeches/sp230914.htm>
106. Herring R.J., Carmassi J. The Structure of Cross-Sector Financial Supervision. *Financial Markets, Institutions & Instruments*. 2008. № 1. C. 51-76.
107. ING Bank. Bank sector outlook 2022: Bracing for transformation. 2021. URL: <https://think.ing.com/articles/bank-sector-outlook-2022-bracing-for-transformation/>
108. Intesa SanPaolo. Basel III, Pillar 3. Disclosure as of 30 September 2019. 2019.
109. Latest updates on the banking package (2023). European Commission. URL: https://finance.ec.europa.eu/news/latest-updates-banking-package-2023-12-14_en
110. Moloney N. European Banking Union: assessing its risks and resilience. *Common Market Law Review*. 2014. T. 51. № 6.
111. Newmran P, IVH^te M., EatweN J. (Edrtors). The New Palgrave Dictionary of Money & Finance (III 3 volumes). Volume 1. London: MacriHap Press Umrted, 1992. 865 p.
112. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council on contestable and fair markets in the digital sector (Digital Markets Act). COM/2020/842 final dated 15.12.2020.

113. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council on Markets in Crypto-assets and amending Directive (EU) 2019/1937. COM/2020/593 final dated 24.09.2020.
114. Putnis J. The banking regulation review. London: The Lawreviews, 2017. 633 c.
115. Raczkowski K. Risk Management in the Polish Financial System A Systemic Approach / K. Raczkowski, M. Noga, J. Klepacki. New York: PALGRAVE MACMILLAN, 2015. 276 c.
116. Ramskyi A. et al. Integration of Ukraine into the European banking system: cleaning, rebooting and Basel III. Banks & bank systems. 2017. №. 12, № 4 (cont.). P. 163–174.
117. Regulation (EU) №575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 (Text with EEA relevance) / The European Parliament and the Council. 2006. URL: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm
118. Regulators announce ‘Basel III endgame’ rules for large US banks(2023). Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/d4d15a2a-1568-47db-bd29-937a478dc768>
119. Report on the 2023 banking turmoil. (2023). Bank for International Settlements (BIS) / Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d555.htm>
120. Schroeder Pete (2023) Explainer: What is the 'Basel III endgame' and why are banks worked up about it? Reuters. URL: <https://www.reuters.com/business/finance/what-is-basel-iii-endgame-why-are-banks-worked-up-about-it-2023-07-24>
121. The development of Basel Accords, its European translation, and future directions (2023). Raiffeisen Bank International. URL: <https://bank.rbinternational.com/en/regulatory-fastlane/home/rbi-regulatory-fastlane/regulatory-learning1/General-Banking/Article-N8.html>

122. The EBA second mandatory exercise on Basel III full implementation shows a significantly reduced impact on EU banks with shortfalls nearly fully absorbed (2023). European Banking Authority. URL: <https://www.eba.europa.eu/publications-and-media/press-releases/eba-second-mandatory-exercise-basel-iii-full-implementation>
123. Thneßen F. et al. K[^]pps Enzyklopädisches Lexikon des Geld-,Bank, und Börsenwesens. 4. Auflage. Frankfurt am Main: Fritz Kппapp Verlag, 1999. 1088 S..
124. Wymeersh E. The structure of financial supervision in Europe: About single, twin peaks and multiple financial supervisors. *European Business Organization Law Review*. 2006. № 8. С. 237-306.

Додаток А

Підходи до визначення поняття «банківський нагляд»

Автор	Визначення
1	2
Закон України «Про НБУ» [60, ст. 1]; Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. [3, с. 57]	система контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників
Загородній А. Г. та ін. [18, с. 277]	діяльність щодо створення ефективної системи захисту інтересів кредиторів і вкладників, оперативного реагування на події, що дестабілізують діяльність банку
Пасічник В. В. [41, с. 238]	цілісне й безперервне відстеження здійснення банками їх діяльності згідно із нормативно-правовими актами

Стельмах В. С., Альошин В. Б., Мороз А. М. та ін. [17, с. 68]	особливий вид відомчого контролю, система моніторингу та активних упорядкованих дій, здійснюваних державою (в особі центрального банку чи уповноважених наглядових органів) з метою забезпечення дотримання комерційними банками та іншими фінансово-кредитними установами законодавства та обов'язкових економічних нормативів
Адамик Б. П. [1, с. 174]	система своєчасного реагування на порушення та негативні тенденції в діяльності комерційних банків з метою їх нормалізації, укріплення фінансового стану, підтримки стабільності й надійності як кожного банку зокрема, так і банківської системи у цілому
Вавдіюк Н. С., Корецька Н. І. [9, с. 26]	це сфера діяльності центрального банку чи іншого уповноваженого державного органу, а також наглядових рад та структурних підрозділів окремих банківських установ, а банківське регулювання, з одного боку, це – функція державного управління, по відношенню до якого вона виступає засобом реалізації політики держави, а з іншого – управлінська діяльність зі своїми формами та методами реалізації
Холодна Ю. [82, с. 66]	спостереження за дотриманням банківського законодавства, нормативних актів НБУ й економічних нормативів з метою безпеки і фінансової стабільності банківської системи і захисту інтересів вкладників та кредиторів
Романишин В. О., Уманців Ю. М. [71, с. 255]	цілісний і безперервний моніторинг за діяльністю банків з метою забезпечення надійності й стійкості окремих банків і банківської системи в цілому
Гудзь Т. П. [13, с. 8]	система контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку
Мозговий О., Павлюк О. [32, с. 137]	контроль за забезпеченням стабільності та стійкості банківської системи, який повинен адекватно реагувати на світові тенденції та переоцінювати наглядову політику. З позицій методології банківський нагляд слід розуміти як сукупність методів, прийомів, інструментів, які використовують органи банківського нагляду для моніторингу показників діяльності банків, застосування заходів впливу тощо. Банківський нагляд ґрунтується на постійному аналітичному обстеженні банків та обслуговує суспільно-економічні потреби, оскільки існує тісний взаємозв'язок між аналізом ризиків і банківським наглядом
Продовження додатку А	
1	2
Суржинський М. [77]	форма управлінської діяльності держави
Швед В. В. [85, с. 125]	моніторинг процесів, які відбуваються в банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме під час створення нових банків та установ, діяльності банків, реорганізації та ліквідації банків

<p>Конопатська Л. В., Раєвський К. Є. [22, с. 11]</p>	<p>регулятивна система економічних і правових заходів, що здійснюють органи державної влади (або їх уповноважений представник, зазвичай центральний банк) для забезпечення стабільності, безпеки та ефективності банківського сектору через обмеження ризиків банківської діяльності, а також створення резервів, достатніх для компенсації вкладникам можливих втрат</p>
<p>Диба М. І., Конопатська Л. В., Гойванюк М. П. [14, с. 106]</p>	<p>діяльність повноважного наглядового органу (центрального банку та/або інших державних органів) у межах загальнодержавного моніторингу національної економіки з метою поточного спостереження за відповідністю діючому законодавству операцій, що здійснюють банки з моменту заснування, і за потреби застосування заходів впливу на них</p>
<p>Гегенхаймер Г. [12, с. 4]</p>	<p>процедура постійного моніторингу за відповідністю юридичних правил чи адміністративних вимог, що пред'являються органами влади</p>
<p>Bestmann U. [92, с. 93]</p>	<p>процес надання дозволів на вступ до ринку (ліцензування) і моніторинг поточної ділової активності банків з метою захисту вимог вкладників до банків і забезпечення функціонування сфери кредитування й валютної політики</p>
<p>Eatwell J., Milgate M., Newman P. [98, с. 156]</p>	<p>опіка щодо банківської безпеки і захист вкладників, охоплюючи регулятивний (пруденційний) і моніторинговий комплекс, що спрямований на забезпечення фінансового «здоров'я» та безпеки банків</p>